

UNIVERZITET SINGIDUNUM

DEPARTMAN ZA POSLEDIPLOMSKE STUDIJE

MASTER RAD

Bonitet banaka

Mentor:

Prof. dr **Xxxxxx Xxxx**

Student:

Ana Zukić xx/20xx

Beograd, 2009.

Sadržaj

Sadržaj

Uvod	5
-------------------	---

Prvi deo

Bonitet banaka

1. Pojam boniteta	8
2. Elementi boniteta banke	9
2.1. Kvalitativni pokazatelji boniteta banke.....	9
2.2. Kvantitativni pokazatelji boniteta banke.....	10
2.2.1. Analiza finansijskog položaja banke	11
2.2.1.1. Finansijski rizici u bankama	14
2.2.2. Analiza prinosnog položaja banke	21
2.2.2.1. Bilans stanja.....	23
2.2.2.2. Bilans uspeha	24
2.2.2.3. Izveštaj o tokovima gotovine.....	25

Drugi deo

Bazel II

1. Bazel II	30
1.1. Osnovni elementi Bazel II standarda	31
1.1.1. Stub 1.....	32
1.1.1.1. Utvrđivanje adekvatnog kapitala	33

1.1.1.2. Kreditni rizik.....	35
1.1.1.3. Operativni rizik	37
1.1.1.4. Tržišni rizik	38
1.1.1.5. Standardizovani metod merenja tržišnog rizika	39
1.1.1.6. Pristup internih modela merenja tržišnog rizika	40
1.1.2. Stub 2.....	41
1.1.2.1. Četiri principa Stuba 2	42
1.1.3. Stub 3.....	45
1.2. Zaključak o Bazelu II.....	46

Treći deo

Compliance

<i>1. Compliance funkcija prema Bazelskom sporazumu.....</i>	<i>49</i>
<i>2. Sprečavanje pranja novca</i>	<i>50</i>
2.1. Upoznaj svog klijenta	51
<i>3. Uloga Compliance-a u savremenom bankarstvu</i>	<i>53</i>
<i>4. Spoljna revizija banke</i>	<i>55</i>

Četvrti deo

Kontrola boniteta i zakonitosti poslovanja banaka

<i>1. Kontrola banaka od strane Narodne Banke Srbije</i>	<i>57</i>
1.2. Kontrola boniteta i zakonitosti poslovanja banke.....	58
<i>Zaključak</i>	<i>62</i>
<i>Literatura</i>	<i>65</i>

Uvod

Uvod

Bonitet banke obuhvata niz elemenata koji treba da izraze sposobnost banke da uspešno obavlja svoju delatnost. Finansijski izveštaji banaka predstavljaju važan izvor informacija potrebnih za ocenu njihovog boniteta. Osnovni finansijski izveštaji banaka su, kao i kod ostalih privrednih subjekata su: Bilans stanja, Bilans uspeha i Izveštaj o novčanim tokovima.

Procena boniteta preduzeća i banaka, kao i ostvarenih pokazatelja u finansijskim izveštajima, obavlja se radi:

- a) Potrebe da se kontinuirano prati sopstvena finansijska situacija, analiziraju ostvareni finansijski pokazatelji, planiraju finansijski instrumenti i sprovodi finansijski nadzor,
- b) Da se izračunaju i analiziraju finansijski pokazatelji poslovnih partnera s kojima preduzeće stupa u različite poslovne odnose, i
- c) Radi detaljne provere boniteta eminenta dugoročnih hartija, prilikom ulaganja u dugoročne hartije od vrednosti.

Bonitet preduzeća kao dužnika zavisi od njegove kreditne sposobnosti i likvidnosti. Kreditna sposobnost preduzeća utvrđuje se na osnovu analize materijalnog stanja preduzeća putem podataka iz bilansa i ostalih poslovnih knjiga. Posebna pažnja posvećuje se analiziranju stanja i kretanja investicija, sirovina, gotove robe, potraživanja i dugovanja, kao i potencijalnim dugovanjima po osnovu jemstva, garancija i sl. Bonitet banaka kao dužnika zavisi od visine njenog kapitala, odnosno sredstava i rezervi, kao i od načina plasmana sredstava. Dok se visina kapitala može sagledati iz bilansa banke, način plasmana ovih sredstava teže je sagledati. Upravo zbog toga, a radi zaštite ulagača, države moraju da propisuju izvesne restriktivne i kontrolne mere, kao i da vrše neposredni nadzor nad poslovanjem banaka. Za način plasiranja sredstava pribegava se pravilu da banka daje onakav kredit kakav prima, tačnije banka daje kratkoročne kredite ukoliko su joj povereni kratkoročni ulози, odnosno daje dugoročne kredite ukoliko su joj povereni dugoročni ulози.

Specifičnost finansijskih izveštaja banke uslovljene su poslovima kojima se banka bavi. Privreda jedne zemlje u velikoj meri zavisi od bankarskog sistema te zemlje, istovremeno teško je očekivati razvijen bankarski sistem bez razvijene privrede. Privreda svoja plaćanja i svoje

potrebe za sredstvima zadovoljava kroz rad sa bankama, ali banku u svakom slučaju ne treba posmatrati kao servis privrede već već kao poslovne jedinice sa sopstvenim ciljem i sa zadatkom da uvećaju uložena sredstva. Privreda i banke imaju zajedničke interese i kroz realizaciju tih interesa ostvaruju svoje ciljeve.

Značaj poslovnih banaka je od izuzetne važnosti za održavanje stabilnosti finansijskog sistema zemlje. Nadzor nad poslovnim bankama jedne zemlje obavlja centralna banka, koja kao najvažniji zadatak ima kontrolu poslovanja poslovnih banaka. Centralna banka vrši kontrolu sa ciljem da obezbedi poslovnim bankama da na vreme izmiruju svoje obaveze. Ne izmirivanje obaveza banke može dovesti do propasti iste i na taj način bio bi ugrožen privredni sistem zemlje. Propast banke ugrožava egzistenciju pojedinaca, ali i opstanak pravnih lica koji u deponenti te banke. Ove činjenice daju na važnosti održavanju likvidnosti i solventnosti banke.

Prvi deo

Bonitet banaka

1. Pojam boniteta

Bonitet potiče od latinske reči **bonus** čije je značenje dobar, valjan, vredan, kvalitetan i predstavlja skup osobina jednog subjekta koji ga čine dobrim i sigurnim dužnikom. Pod pojmom boniteta podrazumeva se formalno i materijalno svojstvo subjekta koje ga čini sigurnim dužnikom, bilo da je reč o banci u koju se ulažu sredstva, bilo da je reč o preduzeću kome se daje kredit, ili koje se priprema za emitovanje HOV. U užem smislu bonitet izražava kreditnu sposobnost i likvidnost firme, a u širem smislu njegovu ukupnu poziciju - organizacionu, kadrovsku i materijalno - finansijsku konstituciju, poziciju na tržištu, poslovnu reputaciju, razvojne programe i poslovnu perspektivu, a otuda i kreditnu sposobnost i likvidnost. Razlikujemo:

- a) bonitet preduzeća i
- b) bonitet banaka.

Bonitet preduzeća predstavlja sintetizovanu ocenu o finansijskoj stabilnosti, likvidnosti i solventnosti, strukturi kapitala, profitabilnosti, riziku ostvarenja finansijskog rezultata, organizovanosti i rentabilnosti... Bonitet preduzeća ne može se izjednačiti sa njegovom likvidnošću. Neko preduzeće može biti nelikvidno u određenom vremenskom periodu a da se pri tome izvedu pozitivne ocene o njegovom bonitetu. Stoga ne čudi činjenica da se u privrednoj praksi prave česte greške, koje se ogledaju u svodenju ocene boniteta na analizu mogućnosti zaduženja preduzeća i analizu stepena pokrića zaduženja nepokretnom imovinom, potraživanjima, pokretnim stvarima ili nekim oblikom jemstva. Otuda, bonitet preduzeća uvek obuhvata mogućnost realizacije preduzeća, stepen naplativosti njegovih potraživanja, sigurnost plasmana u to preduzeće, njegovu kreditnu sposobnost, ali i dosta širu dimenziju kojoj treba dati značajniju pažnju.

2. Elementi boniteta banke

Bonitet predstavlja kvalitet nekog pravnog subjekta, odnosno kvalitativni i kvantitativni izraz poslovne sposobnosti pravnog lica i sigurnosti njegovog privređivanja. Stoga, pokazatelje boniteta možemo podeliti u dve velike grupe:

- a) kvalitativne ili opisne pokazatelje i
- b) kvantitativne pokazatelje

2.1. Kvalitativni pokazatelji boniteta banke

Prvi kvalitativni element boniteta banke je njena **osnovna delatnost**. Njen osnovni zadatak je da pribavi potrebna novčana sredstva i da ih plasira po što povoljnijim uslovima, u cilju ostvarenja određenog profita, uz maksimalno zadovoljavanje potreba za novcem privrede i stanovništva. Neke banke svojom osnovnom delatnošću smatraju rad sa stanovništvom, neke rad sa privredom, a neke podjednako zastupaju rad sa stanovništvom i sa privredom. Delatnost banke određuje i **organizacionu strukturu banke**, koja predstavlja drugi element boniteta banke. Ukoliko banka posluje sa stanovništvom, biće joj neophodan veliki broj filijala, ekspozitura i šaltera... Međutim, ukoliko poslovna banka svoj rad bazira na poslovanju sa privrednim subjektima svoje poslovne ćelije otvarati na mestima gde postoji prisutnost velikog broja pravnih lica. **Tržišni položaj banke** prikazuje mesto određene poslovne banke u odnosu na ostale banke koje se nalaze na tržištu, odnosno koliki deo tržišta ta banka pokriva, koliko je broj njenih komitenata, koji broj usluga pruža komitentima, i na koji način uspeva da održi ili popravi svoj tržišni položaj u odnosu na neki prethodni period. **Menadžment banke** u mnogome utiče na njen bonitet. Mnogi ljudi svoj novac poveravaju banci čija uprava im uliva poverenje. Upravu banke trebalo bi da sačinjava kadar različite starosne strukture. Stariji kadrovi poseduju znanje, iskustvo, opreznost i manje su skloni riziku, dok mladi kadar poseduje nova znanja kao i želju za uspehom i dokazivanjem. **Informaciona opremljenost banke** doprinosi oceni boniteta banke

brzinom razmene informacija u okviru banke ili sa drugim poslovnim bankama. **Integritetnost osnovnih funkcija banke** jedna je od odlika boniteta. Postoje funkcije upravljanja, rukovođenja i izvršenja. Između tih funkcija mora da postoji međusobna povezanost. Po zakonu banke su dužne da uspostave internu reviziju i kontrolu čime bi obezbedili sigurnost klijenata banke. Interni revizor kontrolu poslovanja vrši uvidom u knjigovodstvene podatke i finansijske izveštaje. Eksterni revizor je saradnik banke, koji upozorava upravu banke na neodgovarajući portfolio banke i na eventualno nepoštovanje procedura prilikom odobavanja kredita. Interna kontrola obilazi organizacione jedinice banke i proverava poštovanje procedura koje su unapred propisane.

2.2. Kvantitativni pokazatelji boniteta banke

Kvantitativni pokazatelji boniteta banke su:

- a) Finansijski položaj
- b) Prinosni položaj banke

Do podataka neophodnih za određivanje finansijskog i prinosnog položaja banke dolazi se putem analiza finansijskih izveštaja. Odrednice finansijskog položaja predstavljaju *aktiva i pasiva* banke, dok prinosni položaj određuje odnos *prihoda i rashoda* ostvarenih u određenom vremenskom periodu. Osnovni cilj analize finansijskih izveštaja banke je iskazivanje izloženosti banke riziku solventnosti, valutnom, kamatnom i tržišnom riziku.

Osnova za analizu finansijskog i prinosnog položaja banke su:

- a) Bilans stanja
- b) Bilans uspeha
- c) Izveštaj o promenama na kapitalu
- d) Izveštaj o tokovima gotovine
- e) Beleške uz finansijske izveštaje

Bez beležaka uz finansijske izveštaje nije moguće izvršiti analizu finansijskog izveštaja banke. One pružaju podatke o:

- Računovodstvenim politikama i metodologijama obračuna rezervisanja za gubitke po kreditima,
- Metodama o upravljanju rizicima i politikama internih kontrola u odnosu na rizike sadržane u kreditnom portfoliju
- Iznosu kredita, rizičnih kredita i dospelih kredita po osnovnim kategorijama dužnika i iznosa specifičnih i opštih rezervisanja za svaku od kategorija
- Iznosima kredita po kojima je prestao obračun kamata
- Ugovorenim prodajama kredita i očekivanim gubicima po tom osnovu

2.2.1. Analiza finansijskog položaja banke

a) **Kapital banke** predstavlja uspešnost poslovne politike banke i svojevrsnu garanciju da su sredstva koja su uložena u banku sigurna. Stoga se može reći da je obezbeđivanje adekvatnog nivoa bankarskog kapitala jedan od najvećih izazova sa kojima se suočavaju menadžment banaka kao i ostalih finansijskih institucija. Kapital banke, zapravo, čini deo pasive bilansa stanja uz depozite i nedepozitna zaduženja. Vrednost kapitala banke možemo izvesti iz odnosa aktive i obaveza, odnosno capital predstavlja aktivu umanjenu za obaveze banke. Bankarski capital možemo podeliti na:

- *Primarni – Osnovni kapital* koji čine:
 - ✓ Obične akcije
 - ✓ Višak iznad nominalne vrednosti akcija (Suficit)
 - ✓ Nekumulativne trajne prioritetne akcije
 - ✓ Neraspoređena dobit
 - ✓ Učešća u subsidijarima koja su ispod kontrolnog paketa akcija (manjinski interesi)
- *Sekundarni – Dopunski kapital* koji čine:
 - ✓ Konvertibilne prioritetne akcije

- ✓ Kumulativne trajne prioritetne akcije
- ✓ Rezerve za pokriće eventualnih gubitaka
- ✓ Subordinirane obaveze (subordinirane obveznice)
- ✓ Instrumenti duga i kapitala

b) Kvalitet aktive - Finansijski položaj banke određen je aktivom i pasivom banke u datom trenutku. **Aktiva** predstavlja sredstva koja se plasiraju na tržištu zajmovnog kapitala. U poslovanju banke aktivu predstavljaju krediti koje banka nudi i obavezne rezerve koje su garant povraćaja depozita komintenata banke. Pod pojmom aktiva često se podrazumeva novac u opticaju. U ekonomskoj teoriji neki teoretičari u aktivu svrstavaju pored novca i hartije od vrednosti, jer se kao kapital mogu upotrebiti u proizvodnji roba i usluga. Pri analizi funkcionisanja *banaka*, **aktivu**, predstavljaju sretstva banaka koje mogu da plasiraju na trzistu zajmovnog kapitala, u obliku kredita (za investiranje ili potrošnju). Ta sredstva su rezultat depozita, kako oročenje štednje građana i privrede, tako i "depozita po viđenju". U Aktivu pored iznosa krdita koje banka dalje nudi na tržištu, ulaze i **obavezne rezerve** (sredstva koje banka ne sme dalje plasirati već mora zadržati kao garant povraćaja štednje). Stopu obaveznih rezervi propisuje Centralna Banka, i to je jedan od osnovnih instrumenata monetarne politike (politika Centralne banke kojom se prevashodno određuje ponuda novca u ekonomiji).

T-bilans - Predstavlja bilans odnosa aktive i pasive banke. Obe strane (aktiva i pasiva), međusobno moraju biti jednake. Pasivu cine depoziti građana i privrede u banci, dok aktivu čine krediti koje banka nudi i obavezne rezerve.

Pasiva - Predstavlja deo T-bilansa bankarskog poslovanja. To je zbir svih depozita u okviru banke (pri tumačenju makroekonomije to je u okviru celog bankarskog sistema). Ti depoziti su rezultat štednje u bankama, građana i privrednih subjekata (privrede).

c) Pokazatelji poslovanja i izloženosti rizicima „Osnovni pokazatelji poslovanja banaka detaljno su regulisani sledećim propisima:

- Zakonom o bankama,
- Odlukom o upravljanju rizicima banke,

- Odlukom o upravljanju rizikom likvidnosti banke,
- Odlukom o adekvatnosti kapitala banaka,
- Uputstvom o izveštajima banaka u vezi s pokazateljem adekvatnosti kapitala, kapitalnim zahtevima i knjigom trgovanja banke, i
- Uputstvom o izveštajima banaka.

Banka je dužna da obim svog poslovanja uskladi tako da obezbedi da:

- kapital banke uvek bude u visini koja nije manja od dinarske protivvrednosti iznosa od 10.000.000 evra prema zvaničnom srednjem kursu;
- odnos između kapitala i rizične aktive (pokazatelj adekvatnosti kapitala) bude održavan na nivou koji nije niži od 12%;
- izloženost banke prema jednom licu ili grupi povezanih lica ne bude veća od 25% kapitala banke, odnosno 5% prema licima povezanim sa bankom;
- ukupna izloženost prema licima povezanim s bankom ne bude veća od 20% kapitala banke;
- zbir svih velikih izloženosti, uključujući i izloženost prema licima povezanim s bankom, ne bude veći od 400% kapitala banke (velikom izloženosti se smatra izloženost koja iznosi najmanje 10% kapitala banke);
- ulaganje banke u jedno lice koje nije lice u finansijskom sektoru ne bude veće od 10% njenog kapitala;
- zbir ulaganja banke u lica koja nisu lica u finansijskom sektoru i ulaganja u osnovna sredstva banke ne bude veći od 60% kapitala banke;
- odnos između likvidnih potraživanja i obaveza (pokazatelj likvidnosti) bude održavan tako da iznosi najmanje 1,0 kao prosek za sve radne dane u mesecu, da ne bude manji od 0,9 duže od tri uzastopna radna dana i da na kraju svakog radnog dana bude najmanje 0,8;
- odnos između devizne aktive i pasive bude održavan tako da ukupna otvorena devizna pozicija banke na kraju svakog radnog dana ne bude veća od 10% kapitala banke“¹.

¹ http://www.nbs.yu/export/internet/latinica/55/55_6/55_6_1.html

2.2.1.1. Finansijski rizici u bankama

Uopšteno, pod rizikom poslovanja se podrazumeva neizvesnost tj. verovatnoća da će se pojaviti neočekivani ekonomski štetni događaji. U pitanju je događaj koji značajnije može ugroziti finansijsku poziciju institucije, a koji sa računovodstvenog aspekta za posledicu može imati gubita u kapitalu ili nekom drugom obliku.

Rizik se može definisati i kao „Volatilnost neočekivanog output-a, uglavnom vrednosti aktive, obaveza ili prinosa.“² S obzirom na to, banke nastoje da preduzimaju čitav niz „preventivnih mera“ kako bi se zaštitile od rizika. Međutim, u savremenim uslovima je moguće govoriti samo o delimičnoj zaštiti, pa će svaka banka na bazi iskustva odrediti prihvatljivu granicu rizika, na osnovu koje će odrediti i cenu bankarskih usluga. U teoriji i praksi rizika poslovanja poznato je nekoliko osnovnih metoda zaštite od rizika: metod izbegavanja, metod adaptacije, metod transfera rizika i metod diversifikacije.³ Od svih navedenih metoda u praksi je najčešće korišćen metod diversifikacije koji podrazumeva da se isti bankarski posao obavlja sa više komitenata ili da se ista količina novca plasira u različite profitabilne poduhvate. Na taj način nastali gubitak na jednom poslu, biva kompenziran sa više drugih dobitaka po osnovu istih ili sličnih poslova. Navedene metode zaštite od rizika mogu primeniti svi privredni subjekti, ali uvažavajući karakterističnost prirode bankarskog poslovanja mogu se javiti i određene specifične metode zaštite od pojedinih vrsta rizika (npr. zaštita od valutnog rizika se vrši uvođenjem zlatne klauzule, klauzule čvrste valute ili sl.)

Tokom poslovanja preduzeća mogu biti izložena različitim vrstama rizika, koji se mogu grupisati u tri velike grupe:

1. Poslovni
2. Strategijski i
3. Finansijski rizici.

² Jorion Philippe, „Value at Risk: The New Benchmark for Controlling Market Risk“, McGraw-Hill, 1997, str. 3

³ Radojko Lukić, „Bankarsko računovodstvo“, Ekonomski fakultet, Beograd, 2007, str. 272

Poslovni ili operativni rizici su povezani sa uslovima na tržištu na kojem preduzeće posluje. U pitanju su rizici koje banka preuzima s ciljem da kreira komparativnu prednost kao i dodatnu vrednost za akcionare. Poslovni rizici uključuju tehnološke inovacije, dizajn, marketing i poslovni leverage⁴ (suštinu predstavlja činjenica da fiksni troškovi moraju biti pokriveni iz ostvarenog prihoda nezavisno od obima proizvodnje). Strategijski rizici posledica su fundamentalnih promena u ekonomskom i političkom okruženju. Finansijski rizici predstavljaju opasnost da dođe do odstupanja od željenih finansijskih ciljeva a kao posledica promena u finansijskim varijablama (npr. devizni kursevi ili kamatne stope). Najbitnija funkcija finansijskih institucija je upravo menadžment finansijskih rizika. Za razliku od tradicionalnog komercijalnog bankarstva, snažna ekspanzija investicionog bankarstva u savremenim uslovima bitno je uticala na širenje lepeze rizika kojima je izložena banka u svom poslovanju. To se pre svega odnosi na banke koje posluju globalno, tj. organizuju poslovanje ne samo na domaćem već i na međunarodnom finansijskom tržištu.

1. Kreditni rizik
2. Likvidnosni rizik
3. Rizik plaćanja
4. Kamatni rizik
5. Devizni ili valutni rizik
6. Rizik zemlje
7. Tržišni rizik
8. Operativni rizik.⁵

Kreditni rizik je rizik od neizvršenja obaveza po osnovu nastalog duga tj. neplaćanja glavnice i kamate od strane dužnika. Ovaj rizik podrazumeva da dužnik ne želi ili nije u mogućnosti da izmiri svoju ugovorenu obavezu. Kreditni rizik postoji u slučaju smanjenja tržišne

⁴ Dragan Krasulja, Milorad Ivanišević, „Poslovne finansije“, Ekonomski fakultet, Beograd, 1999, str. 59

⁵ Prema Zakonu o bankama (Sl. Glasnik RS br. 107/2005), Zakonu o Narodnoj banci (Sl. Glasnik RS br. 72/2003 i 55/2004) i Odluci o upravljanju rizicima banke (Sl. Glasnik RS br. 129/2007 i 63/2008) banka je u svom poslovanju naročito izložena sledećim rizicima: kreditnom, kamatnom, deviznom i ostalim tržišnim rizicima, rizicima izloženosti banke, rizicima ulaganja banke, rizicima koji se odnose na zemlju porekla lica prema kome je banka izložena i operativnom riziku.

vrednosti aktive banke usled smanjenja rejtinga njenog dužnika od strane rejting agencije. Na ovaj način iskazan kreditni rizik se meri troškovima zamene, koji se mogu računati kao tekući ili budući troškovi zamene. Tekući troškovi zamene predstavljaju izloženost riziku usklađenu sa tržištem tj. troškove zamene portfolia ugovora sa dužnikom na osnovu tržišne vrednosti, dok budući troškovi zamene predstavljaju diskontovanu vrednost troškova zamene portfolia sa dužnikom na osnovu toga kakva će biti tržišna vrednost tih ugovora pod određenim pretpostavkama. Kreditni rizik može nastati na dan izvršenja transakcije, ili pre toga⁶. Kreditni rizik na dan izvršenja transakcije se javlja ukoliko postoji vremenski gep u izvršenu transakcije između ugovornih strana tj. kada jedna strana izvrši plaćanje pre nego što se desi odgovarajuće kontraplaćanje. Rizik pre plaćanja nastaje kada jedna od ugovornih strana ne izvršava svoje obaveze u toku trajanja ugovora. U cilju zaštite od kreditnog rizika banka koristi nekoliko mehanizama zaštite od kreditnog rizika. Pre svega vrši se selekcija kreditnih zahteva, s ciljem da se utvrdi kreditna sposobnost klijenata. Banka uvek određuje premiju za normalan nivo rizika, koja je ukalkulisana u kamatnoj stopi. Zahtevi koji podrazumevaju veću izloženost riziku, imaju i veću premiju na rizik, što će rezultirati i većom kamatnom stopom. Banka takođe može da se obezbedi i različitim vrstama klauzula, garancijama, zalagama, jemstvom i sl. Pored navedenog, banke limitiraju i izloženost kreditnom riziku- određuje se gornji limit zajma koji dužnik može dobiti. Limitira se učešće rizične aktive u ukupnoj aktivu, a određuje se i minimum rezervi likvidnosti. Da bi sprečila koncentraciju rizika, banka održava diversifikaciju kreditne aktive. Stoga se kreditni rizik uzima se kao najvažniji, ukoliko je pažnja usmerena na izvore potencijalnih gubitaka za banku.

Likvidnosni rizik definiše se kao rizik da banka ne poseduje dovoljno sredstava za izmirenje dospelih obaveza ili pak, da dođe do neočekivanog odliva likvidnih sredstava. Ovaj rizik u savremenim uslovima ima sekundarni značaj, jer je pokriven drugim instrumentima obezbeđenja. Likvidnosni rizik prati izvršenje standardnih bankarskih transakcija zbog prisutne ročne transformacije sredstava tj. gepa u pogledu rokova dospeća stavki aktive i pasive. Likvidnost podrazumeva i upravljanje neplaniranim smanjenjem i promenom izvora finansiranja. Rizik likvidnosti se može javiti i kao posledica nesposobnosti banke da prepozna i adekvatno odgovori na promene tržišnih uslova, koji utiču na mogućnost banke da aktivu proda u kratkorm

⁶ Đ.Đukić, V.Bjelica i Ž.Ristić, „Bankarstvo“, Ekonomski fakultet, Beograd, 2003.,str.196

roku uz minimalne gubitke. U bankama se rizik likvidnosti može manifestovati na različite načine:

1. Rizik finansiranja – potreba da se zameni neto odliv novca, nastao zbog neanticipiranog povlačenja sredstava ili neobnavljanja depozita
2. Vremenski rizik – potreba da se kompenzira izostanak očekivanog novčanog priliva
3. Rizik opoziva – Kada se pojavljuju vanbilansne obaveze ili kada banka nije u stanju da koristi profitabilne poslovne mogućnosti.

Rizik plaćanja nastaje ukoliko jedna strana plaća novcem ili dostavlja sredstva pre primanja sopstvene gotovine, izlažući ih potencijalnom gubitku. Naročito je prisutan na međubankarskim tržištima.⁷ Kako u zemljama sa razvijenim novčanim tržištem obim plaćanja između banaka znatno prevazilazi veličinu kapitala banaka, zastoj u plaćanju kod jedne velike banke, može izazvati poremećaj celokupnog sistema. U cilju smanjenja rizika izvršenja plaćanja banke koriste saldiranje po neto principu (netting), koji omogućava banci da izvrši pojedinačno neto plaćanje suprotnoj strani u transakciji, po osnovu čega je obim plaćanja znatno manji. Suprotan ovome je bruto princip plaćanja za koji je karakteristično delimično kompenziranje odliva po osnovu izvršenog plaćanja prilikom prilivima od suprotne strane. Uobičajna procedura primene neto principa u industrijski razvijenim zemljama je da centralna banka od poslovnih banaka zahteva na kraju svakog radnog dana da izvrše svoje neto obaveze izvedene na osnovu priliva i odliva tokom tog dana, pri čemu centralna banka posebno mora voditi računa o sistemskom riziku tj. nesposobnosti jedne banke da izvrši svoje obaveze. U cilju odbrane od sistemskog rizika, centralna banka koristi niz zaštitnih mehanizama među kojima su: sporazum o principu dobrovoljnosti koji je u skladu sa bilateralnim limitima o izloženosti kreditnom riziku, obaveznost zaloge, zakonske odredbe po osnovu kojih je moguće saldiranje na neto i multilateralnoj osnovi, primena kaznenih kamatnih stopa od strane centralne banke ukoliko se poslovna banka obrati za likvidna sredstva krajem dana i sl. Pored navedenog, u razvijenim

⁷ U literaturi se ovaj rizik naziva i Bankhaus Herstatt rizik, po imenu male nemačke banke kod koje se prvi put i manifestovao. Banka je zatvorena 26.06.1974, kada je imala dospelih obaveza za plaćanje po osnovu trgovanja devizama 60 mln.\$. Veliki broj banaka je dao nalog da se izvrši plaćanje Herstatt banci za njihove transakcije, ali one nisu primile odgovarajuće uplate od Herstatt banke. Odustvo priliva kod tih banaka, uslovilo je pojavu nelikvidnosti i poremećaja u platnom prometu, što je zahtevalo reakciju regulatornih tela.

zemljama je karakteristična i primena privatnih sistema plaćanja zasnovanih na neto principu. Tokom druge polovine 90-tih godina većina zemalja EU, SAD i Japan izvršilo je prelaz na sistem bruto plaćanja u realnom vremenu (RTGS), koji se primenjuje za naloge koji glase na velike iznose. Za razliku od neto principa gde se saldiranje vrši na kraju radnog dana, sistem bruto plaćanja podrazumeva saldiranje na principu nalog po nalog u realnom vremenu na računima kod centralne banke.

Devizni rizik je rizik za banku da beleži gubitke usled promena u deviznim kursovima. Naročito bitan za banke koje posluju globalno. Devizni rizik, kao posebna vrsta tržišnog rizika vezuje se za negativne fluktuacije deviznog kursa, te one utiču na **otvorene devizne pozicije** banke ali imaju dejstvo ne samo na račune banke, već i na račune klijenata. Izloženost deviznom riziku pretpostavlja postojanje neto kratke ili duge otvorene pozicije u datoj valuti. **Kratka devizna pozicija** postoji kada su devizne obaveze veće u odnosu na deviznu aktivu, a **duga devizna pozicija** ako je devizna aktiva veća od devizne pasive.

Koliki će **uticaj** devizni rizik imati na banku, zavisi od obuhvata poslovanja: Ako se banke opredele da u deviznom poslovanju samo **opslužuju svoje klijente** tj. kupuju ili prodaju devize u ime klijenta, izložene su deviznom riziku u kratkom roku i ograničenom obimu. Pri tome, otvorene devizne pozicije se zatvaraju u periodu od nekoliko minuta.

Većem deviznom riziku izložene su banke koje imaju **korespondentske veze sa stranim bankama** ili one banke koje **podržavaju transakcije klijenata** izražene u devizama. Ako banke odobravaju devizne zajmove i / ili koriste devizne kredite, beleže još veću izloženost deviznom riziku. Takve banke, najčešće srednje ili veće, moraju sprovesti politiku zaštite od rizika.

Banke koje izvršavaju **transakcije na spot i terminskim tržištima**, kao i **swap transakcije** imaju velike otvorene pozicije koje se menjaju iz minuta u minut. Ovde je reč o bankama koje posluju internacionalno, a ključna karakteristika poslovanja je neusklađenost po vlatama i rokovima dospeća. U skladu sa tim, zahteva se efikasna organizacija, i tehnički kompetentan tim, softificiranu tehnologiju i efikasan informacioni sistem. Takve banke na međunarodnom tržištu imaju ulogu marketmekera.

Kamatni rizik je rizik smanjenja profita usled promena u visini kamatnih stopa. Izloženost banke ovoj vrsti rizika proističe iz činjenice da većina bilansnih stavki generiše prihod i troškove koji se usklađuju sa kamatnim stopama. Sa promenama kamatne stope menjaju se neto kamatni prihodi i ostali kamatno osetljivi prihodi i rashodi, te na osnovu toga se menja i zarada banke. Promene kamatne stope utiču i na kapital banke, jer dovode do promene tržišne vrednosti banke (neto sadašnje vrednosti novčanih tokova aktive, obaveza i vanbilansnih stavki). Promene tržišne kamatne stope utiču i na vrednost efekata kao i banke (npr. inverzan odnos promena kamatne stope i cene obveznica).

Preduslov za minimiziranje kamatnog rizika je dobro poznavanje trenutne a naročito buduće ponude, tražnje i cena. U cilju zaštite od kamatnog rizika sve više se koriste finansijski derivati, kamatni svopovi i fjučersi.

U praksi, banke se štite od kamatnog rizika kroz visinu kamatne stope koju ugovaraju prilikom sklapanja kreditnog aranžmana i to tako da ukoliko se očekuje rast tržišnih kamatnih stopa ugovaraju veće kamatne stope, dok ako se predviđa pad tržišne kamatne stope ugovaraju fiksne niže kamatne stope.

Rizik zemlje⁸ predstavlja rizik da zemlja neće moći da otplati kredit banci koji joj je dala ili za koji garantuje. Sa aspekta banke ovo će biti posebna vrsta kreditnog rizika, a specifičnost je u tome da banka nema na raspolaganju uobičajene instrumente naplate duga, kao u slučaju privatnih dužnika (misli se prvenstveno na zalogu). U literaturi se uz pojam rizik zemlje veoma često koristi i politički rizik. Politički rizik je posledica političke nesposobnosti u zemlji (rat, sukobi, štrajkovi i sl.). Banka se od ove vrste rizika može zaštititi izbegavanjem saradnje sa partnerima iz zemalja u kojima je visok stepen političkog rizika. Stepem izloženosti zemalja političkom riziku, objavljuje se u finansijskim časopisima, na osnovu čega banke mogu sagledati ko su im potencijalni poslovni partneri, kakav je politički rizik u zemljama i sl. Za tranzicione zemlje je karakterističan visok stepen političkog rizika.

Tržišni rizik je rizik potencijalnih gubitaka koje banke mogu da pretrpe usled nepovoljnog tržišnog kretanja kamatnih stopa, berzanskih cena hartija od vrednosti, deviznih kurseva i

⁸ eng. Country risk

pozicija po derivativnim instrumentima. Upravljanje tržišnim rizikom je u nadelžnosti top menadžmenta, koji definiše politiku upravljanja tržišnim rizicima, procedure, limite, sisteme izvestavanja. Politika upravljanja tržišnim rizikom obuhvata izloženost banke riziku na konsolidovanoj osnovi, te treba da obuhvati sve izvore tržišnog rizika, kao i procenu efekata izloženosti banke riziku. Limiti i odgovornosti pojedinih nivoa menadžmenta treba da budu jasno definisani. Odbor za upravljanje aktivom i pasovom (ALCO) treba da bude vrhovna operativna jedinica za upravljanje bilansom na osnovu parametara postavljenih od top menadžmenta.

Operativni rizik je «rizik direktnog ili indirektnog gubitka koji proističe iz neadekvatnih ili pogrešnih internih procesa, ljudi i sistema ili iz eksternih događaja».⁹ Operativni rizik obuhvata greške zaposlenih, prekide u radu sistema, različite vrste gubitaka fizičke imovine, prevaru ili druge kriminalne aktivnosti i sl. Finansijske institucije teže sistemskom upravljanju operativnim rizicima. Okvir za upravljanje operativnim rizicima postavlja Bazel II, ali kao glavni problem se postavlja veoma raznolika i široka obuhvatnost ovog rizika. Upravo zbog toga je nemoguće izvršiti standardizaciju upravljanja operativnim rizikom, kao što je to slučaj sa kreditnim ili tržišnim rizikom.

Generalni cilj upravljanja bankarskim rizicima je **optimizacija odnosa (trade-off)** rizika i prinosa. Pri tome u centru pažnje je upravljanje kreditnim i tržišnim rizikom, koji primarno utiču na solventnost bankarskih institucija. Dok se kamatni i valutni rizici uklapaju u tržišni rizik, po strani ostaje likvidnosni rizik dao specifičan oblik rizika, kojim je u krajnjoj istanci moguće upravljati preko finansijskog tržišta, kao i operativni rizik.

U savremenim uslovima, pojam upravljanja bankarskim rizicima podrazumeva **kvalitativni** i **kvantitativni** aspekt. Kvalitativno upravljanje zasnovano je na iskustvenim ocenama bankarskih eksperata i naročito je bino za one faktore koji se ne mogu kvantitativno iskazati. Za faktore koji se mogu kvantifikovati, generalna je tendencija sve učestalije primene kvantitativnih metoda upravljanja rizicima. Ipak, kvantitativne metode na predstavljaju supstitut za donošenje bankarskih odluka. Kako sve aspekte rizika nije moguće u potpunosti meriti, to preuzimanje rizika zahteva i procene operativnog menadžmenta. Stoga je jasno da upravljanje rizicima u bankama ima za cilj da potpomogne proces odlučivanja.

⁹ Bazelski sporazum, januar 2001.godine

2.2.2. Analiza prinosnog položaja banke

Analiza prinosnog položaja bilo koje banke ili preduzeća vrši se na osnovu dve vrste pokazatelja. Jedna vrsta pokazatelja se utvrđuje samo na osnovu bilansa uspeha, dok drugu grupu dobijamo kombinovanjem podataka bilansa stanja i bilansa uspeha.

Po završetku poslovne godine privredni subjekti su u obavezi da posle knjiženja svih poslovnih promena zaključuju poslovne knjige, kako bi se utvrdilo konačno stanje koje služi za sastavljanje finansijskih izveštaja. Finansijski izveštaji pružaju informacije o finansijskom položaju, uspešnosti i promenama u finansijskom položaju preduzeća.

Da bi se ispunio ovaj cilj, finansijski izveštaji moraju obezbediti informacije o sledećim aspektima rezultata preduzeća:

- a) sredsta,
- b) obaveze,
- c) kapital,
- d) prihodi i rashodi (uključujući gubitke i dobitke) i
- e) gotovinski tokovi.

Kompletan set finansijskih izveštaja uključuje sledeće sastavne komponente:

1. bilans stanja,
2. bilans uspeha,
3. izveštaj o tokovima gotovine,
4. izveštaj o promenama na kapitalu i
5. napomene uz finansijske izveštaje.

Korisnici finansijskih izveštaja jedino na ovaj način mogu dobiti potpune informacije o preduzeću, jer svaki od izveštaja sa svog aspekta daje sliku o pojedinim transakcijama, dok set ovih izveštaja daje jedinstvenu sliku o poslovanju preduzeća.

Obezbeđivanje navedenih informacija koje su korisne za široki krug korisnika (investitori, kreditori, zaposleni, akcionari, država i dr.) radi donošenja ekonomskih odluka je u suštini i cilj finansijskog izveštavanja. Prema tome, finansijski izveštaji mogu biti namenjeni internim i eksternim korisnicima. Interni korisnik finansijskih izveštaja je samo preduzeće koje je sačinilo finansijske izveštaje. U okiru preduzeća to su, pre svega, organi rukovođenja i upravljanja.

Finansijske izveštaje koji su namenjeni eksternim korisnicima treba oblikovani kako u pogledu forme, tako i sadržine na način da zadovolje potrebe ovih korisnika. Da bi se definisili osnovni ciljevi finansijskih izveštaja, neophodno je prethodno odrediti ko su eksterni korisnici i koje njihove informacione potrebe treba da budu zadovoljene. U eksterne korisnike ubrajaju se: postojeći i potencijalni vlasnici preduzeća (investitori), postojeći i potencijalni poverioci, zaposleni, kupci, država i javnost.

Investitori su zainteresovani za informacije koje će im pomoći da odluče o tome da li će povećati, zadržati ili povući kapital investiran u dato preduzeće, što znači da su najviše zainteresovani za profitabilnost.

Kreditori su, pre svega, zainteresovani da dobiju informacije o solventnosti preduzeća, odnosno o sposobnosti preduzeća kojem su dali kredite da svoje obaveze izmiruje o roku.

Zaposleni žele da iz finansijskih izveštaja dobiju informacije o tome koliko su sigurna njihova radna mesta, o mogućnosti povećanja zarada i sl.

Država, odnosno poreski organi na osnovu informacija vrše procenu o ekonomskoj snazi poreskih obveznika.

Kao što se može videti, informacione potrebe različitih grupa korisnika su vrlo različite, pa se ovi zahtevi često mogu naći u protivstavu. Međutim, i pored različitih interesa postoji jedan obim informacija koji zadovoljava zajedničke informacione potrebe korisnika. To su informacije o prinosnom, imovinskom, i finansijskom položaju preduzeća, kao i o promenama u tim položajima.

2.2.2.1. Bilans stanja

Bilans stanja je finansijski izveštaj o stanju imovine, kapitala i obaveza na dan sastavljanja obračuna, odnosno na dan bilansiranja.

Bilans stanja predstavlja dvostrani pregled koji prikazuje bilansnu imovinu i kapital (pasiva) i način investiranja (ulaganja) kapitala (aktiva). Dakle, bilans stanja se sastavlja u vidu dvostranog pregleda u kome se aktiva iskazuje na levoj, a pasiva na desnoj strani, ili u vidu liste u kojoj aktiva prethodi pasivi. Aktiva predstavlja konkretne oblike sredstava sa kojima raspolaže preduzeće, a pasiva predstavlja izvore odnosno pripadnost sredstava preduzeća.

Glavne kategorije **sredstava** koje se svrstavaju u aktivu su: *stalna imovina* (nematerijalna ulaganja, osnovna sredstva, dugoročni finansijski plasmani), *zalihe*, *kratkoročna potraživanja* i *kratkoročni finansijski plasmani*.

Glavne grupacije **izvora** sredstava su: *kapital* (osnovni kapital, rezerve i neraspoređeni višak prihoda - dobitak), *dugoročna rezervisanja* i *obaveze* (dugoročne i kratkoročne).

2. U formalnom smislu, svaki bilans karakterišu dva bitna svojstva:

- 1) on uvek ima dve strane, što ga označava kao dvostrani pregled, i
- 2) obe strane su računski identične veličine, što označava ravnotežu dveju strana.

Bilans stanja je u ravnoteži. Ukoliko nije zadovoljena ova formalna karakteristika, bilans praktično i ne postoji. Ukoliko finansijski rezultat nije raspodeljen, on se iskazuje u bilansu stanja, čime se uspostavlja ravnoteža između aktive i pasive. Pozitivan finansijski rezultat, koji predstavlja višak aktive nad pasivom, iskazuje se u pasivi, dok se negativan finansijski rezultat iskazuje u aktivu, jer predstavlja manjak aktive prema pasivi.

Bilansne pozicije u aktivu bilansa stanja za preduzeća raščlanjene su prema principu rastuće likvidnosti, a sve pozicije pasive prema principu rastuće dospelosti. To znači da manji

stepen likvidnosti imaju pozicije koje čine stalnu imovinu od stavki koje čine obrtnu imovinu, a u okviru toga gotovina i gotovinski ekvivalenti imaju najveći stepen likvidnosti. U pasivi, pak, osnovni kapital ima najduži rok dospelosti, odnosno najkraće su one obaveze koje su dospele, a nisu izmirene prema poveriocima.

S obzirom na raščlanjenost i prikazivanje bilansnih pozicija aktive i pasive, proizlazi da se na osnovu bilansa stanja mogu vršiti samo statičke finansijske analize. Ukoliko bi smo dinamički posmatrali kategorije bilansa stanja u vođenju finansijske politike preduzeća, neophodno je primeniti sistem analize više uzastopnih bilansa stanja.

2.2.2.2. Bilans uspeha

Za razliku od bilansa stanja, bilans uspeha se sastavlja za određeni izveštajni period u kome su iskazani svi prihodi i rashodi i na osnovu njih utvrđen dobitak ili gubitak.

S obzirom na to da je bilans uspeha po svojoj prirodi vremenski račun, obračun tačnog periodičnog rezultata zahteva tačno vremensko alociranje prihoda i rashoda kao komponenti rezultata, što podrazumeva da obračunati prihodi i rashodi u bilansu uspeha treba da se odnose na posmatrani vremenski (obračunski) period za koji se uspeh obračunava. To znači da prihodima treba nasuprot da stoje troškovi koji su ih izazvali, što je saglasno principu uzročnosti (korelacije).

Karakteristika bilansa uspeha je da se u njemu prihodi, rashodi i rezultat iskazuju u vidu više podbilansa i to:

- 1) poslovni prihodi, rashodi i rezultat;
- 2) finansijski prihodi, rashodi i rezultati;
- 3) neposlovni i vanredni prihodi, rashodi i rezultat.

Međusobnim sumiranjem rezultata podbilansa dobija se ukupni bruto–rezultat preduzeća kao bruto-dobitak (zbir svih dobitaka) ili kao bruto-gubitak (zbir svih gubitaka) u obračunskom periodu. To znači da preduzeće u bilansu uspeha može iskazati bruto-dobitak i bruto- gubitak. Ukoliko je bruto dobitak veći od bruto-gubitka, iskazuje se dobitak ili obrnuto, ako je veći bruto gubitak od bruto dobitka, iskazuje se gubitak. Tako pozitivan finansijski rezultat se iskazuje na strani rashoda, a negativan finansijski rezultat iskazuje na strani prihoda, čime se ostvaruje bilansna ravnoteža.

2.2.2.3. Izveštaj o tokovima gotovine

Iako su bilans uspeha i bilans stanja od suštinskog značaja za procenu uspešnosti preduzeća, pojedine informacije koje ti izveštaji ne pružaju, prezentiraju se u izveštaju o tokovima gotovine. Ovaj izveštaj pokazuje, pre svega, koliko je novca generisano (ostvareno) iz redovnih poslovnih aktivnosti u toku godine, kao i koliko je novca upotrebljeno ili obezbeđeno iz aktivnosti investiranja ili finansiranja. Izveštaj o tokovima gotovine sastavlja se na propisanom obrascu.

Pod tokovima gotovine smatraju se naplate i isplate gotovog novca i tzv. gotovinskih ekvivalenata, preko blagajne, žiro računa i deviznih računa, uključujući kompenzacije, asignacije i cesije sprovedene preko tih računa. Prenosi između pojedinih računa gotovine i gotovinskih ekvivalenata u istom preduzeću ne smatraju se tokovima gotovine.

Izveštaj tokova gotovine prikazuje tokove gotovine iz:

- a) poslovnih aktivnosti;
- b) aktivnosti plasiranja i investiranja i
- c) same aktivnosti finansiranja.

Iznos priliva i odliva gotovine može se utvrditi na dva načina:

- 1) na osnovu evidencije o prilikovima i odlivima u blagajni, žiro računu, tekućim i deviznim računima, ili
- 2) sa odgovarajućih pozicija bilansa stanja, bilansa uspeha i grupa računa i računa u knjigovodstvu preduzeća.

U praksi se uglavnom koristi drugi način utvrđivanja priliva i odliva gotovine.

Izveštaj o tokovima gotovine je značajan finansijski izveštaj, iz razloga što dobitak utvrđen u bilansu uspeha ne daje uvek pravu sliku o uspešnosti poslovanja jednog preduzeća. Naime, mogu se primenjivati različite računovodstvene politike npr. u obračunu amortizacije (primena različitih metoda obračuna), u priznavanju prihoda i sl., koje utiču na finansijski rezultat. Rezultat poslovanja preduzeća je iskazan i pripremljen na obračunskoj osnovi računovodstva i često nije pouzdan indikator sposobnosti zarađivanja preduzeća, odnosno sposobnosti preduzeća da stvara gotovinu. Takođe, i inflacija ima značajan uticaj na rezultat. Zbog toga izveštaj o tokovima gotovine pruža informacije o svim značajnim finansijskim transakcijama i tokovima gotovine u toku perioda.

Sposobnost preduzeća da stvara gotovinu je, u stvari, najvažniji pokazatelj njegove uspešnosti. Za postizanje glavnog cilja menadžmenta – likvidnosti neophodno je generisati jak gotovinski tok. Ako gotovinski tok premaši iznos koji je potreban za redovne poslovne aktivnosti i njihovo širenje, preduzeće neće morati da pozajmljuje novac radi proširenja poslovanja. Višak gotovinskog toka moći će da se koristiti za smanjenje duga ili poboljšanje njenog finansijskog položaja, smanjivanjem koeficijenta zaduženosti izraženog odnosom obaveza i imovine.

Informacije koje pruža izveštaj o tokovima gotovine od koristi su kako internim (menadžment) tako i eksternim korisnicima od kojih su najvažniji investitori i kreditori. Uprava koristi ovaj izveštaj da bi procenila likvidnost preduzeća, utvrdila politiku određivanja dividendi (isplata i iznos) i izvršila analizu i procenu uspešnosti poslovanja, kao i rezultata glavnih poslovnih odluka, uključujući i ulaganja u finansijske aktivnosti. To znači da uprava može da koristi ovaj izveštaj prilikom donošenja važnih odluka o tome da li je potrebno uzeti kratkoročnu pozajmicu da bi se platile tekuće obaveze, da li da se poveća ili smanji iznos dividendi, kao i pri izradi planova budućih investicionih i finansijskih potreba.

Osnovna namena izveštaja o tokovima gotovine je da brojnim eksternim korisnicima (investitorima, kreditorima, poslovnim partnerima, konkurentima, državi i njenim organima, finansijskim analitičarima i dr.), omogući da ocene solventnost i profitabilnost preduzeća, kako bi bili sigurni u ispravnost svojih investicionih odluka. Na osnovu informacija o tokovima gotovine i na bazi predviđanja budućeg stvaranja gotovine kreditori mogu biti sigurni da preduzeće može plaćati svoje obaveze u roku dospelosti, a investitori mogu da budu sigurni u ostvarivanje profita i povraćaj svog uloženog kapitala putem isplate dividendi. Isto tako, investitori i kreditori mogu koristiti ovaj izveštaj da bi objasnili razlike između neto dobitka u bilansu uspeha i neto tokova gotovine nastalih iz poslovnih aktivnosti.

Prema tome, izveštaj o tokovima gotovine služi menadžerima, investorima, i kreditorima kao analitičko sredstvo da:

- 1) utvrde iznos gotovine koji je obezbeđen iz poslovanja tokom perioda i da se taj iznos uporedi sa ostvarenim prihodom tokom perioda;
- 2) procene sposobnost preduzeća da ispunjava svoje obaveze kako dospevaju, kao i sposobnost isplate dividendi;
- 3) utvrde iznos ulaganja u nova sredstva (nekretnine, postrojenja, opremu, i ostala stalna sredstva) tokom perioda;
- 4) utvrde vrstu i obim finansiranja potrebnog za ulaganje u dugoročna sredstva ili nastavak poslovanja, i
- 5) procene sposobnost preduzeća da ostvaruje pozitivan tok gotovine u budućim periodima.

Informacije o tokovima gotovine preduzeća pomažu korisnicima finansijskih izveštaja u ocenjivanju mogućnosti preduzeća da ostvaruje gotovinu i ekvivalente gotovine i potrebe preduzeća da ih iskoristi.

Ovaj izveštaj prikazuje promene u gotovini i gotovinskim ekvivalentima tokom obračunskog perioda, što znači da ovaj izveštaj prikazuje iznos povećanja, odnosno smanjenja gotovine (razlike gotovine i ekvivalenta gotovine između krajnjeg i početnog perioda, odnosno dva uporedna bilansa stanja) i prikazuje kako je došlo do tog povećanja ili smanjenja, kao i kako je pravno lice upravljalo tom gotovinom u okviru poslovanja, ulaganja i finansiranja.

Pored primarnog cilja, ovaj izveštaj ima za cilj i da, kao sastavni deo seta finansijskih izveštaja, pruža informacije koje korisnicima omogućavaju da procene promene neto imovine preduzeća, njegovu finansijsku strukturu (uključujući likvidnost i solventnost), kao i njegovu sposobnost da utiče na iznose i vremensko određenje tokova gotovine u svrhu prilagođavanja promenljivim okolnostima i prilikama

Drugi deo

Bazel II

1. Bazel II

Međunarodni finansijski sistem doživio je značajne promene nakon uvođenja Bazelskog sporazuma. Tokom 90-tih godina prošlog veka povećala se nestabilnost finansijskih tržišta, a finansijske inovacije zauzimaju sve više prostora. Ekonomske nestabilnosti dovele su do širenja finansijskih kriza. Rizici sa kojima su se međunarodno aktivne banke susretale su bili sve brojniji i složeniji. Zbog toga se smatralo da Sporazum iz 1988.godine više nije odgovarajući i da adekvatna stopa kapitala po toj metodologiji ne može zadovoljiti rizični profil banke. Stoga je trebalo pristupiti njegovoj reviziji i izvršiti unapređenja tog Sporazuma. 1999.godine u Bazelskom odboru počele su konsultacije koje su rezultirale sastavljanjem novog sporazuma o kapitalu, koji će više prihvatiti principe savremenog poslovanja finansijskih institucija. Iako je novi sporazum najviše orjentisan na izloženost banke riziku i njegovo merenje, osnovni cilj ostaje kao i u Sporazumu iz 1988: sigurno i zdravo poslovanje bankarskog sistema i ujednačavanje konkurentnosti banaka. Pored minimalnih zahteva za kapitalom, novim sporazumom kapitalni okvir obuhvata dva dodatna stupa: proces nadzora i supervizije banaka i efikasno korišćenje tržišne discipline. Sva tri pristupa su povezana i međusobno se dopunjuju i nijedan nije manje važan od drugih.

Osnovne razlike između sporazuma Bazel I i Bazel II prikazani su sledećom tabelom:

BAZEL I	BAZEL II
Akcentat na jednoj mjeri rizika	Akcentat je na internim metodologijama banaka, tržišnoj disciplini i superviziji
Jedan model adekvatan za sve banke	Fleksibilnost, različiti pristupi, motivisanost za bolje upravljanje rizicima
Nedovoljno osjetljiv na nivo i promjene rizičnosti aktive	Više osjetljiv na nivo rizičnosti različitih kategorija aktive

Tabela II-1: Razlike između Bazela I i Bazela II¹⁰

¹⁰ Đorđe Stojanovski – Interni modeli za merenje kreditnog rizika – VAR i Bazel II, Ekonomski fakultet, Beograd, 2007. str.156.

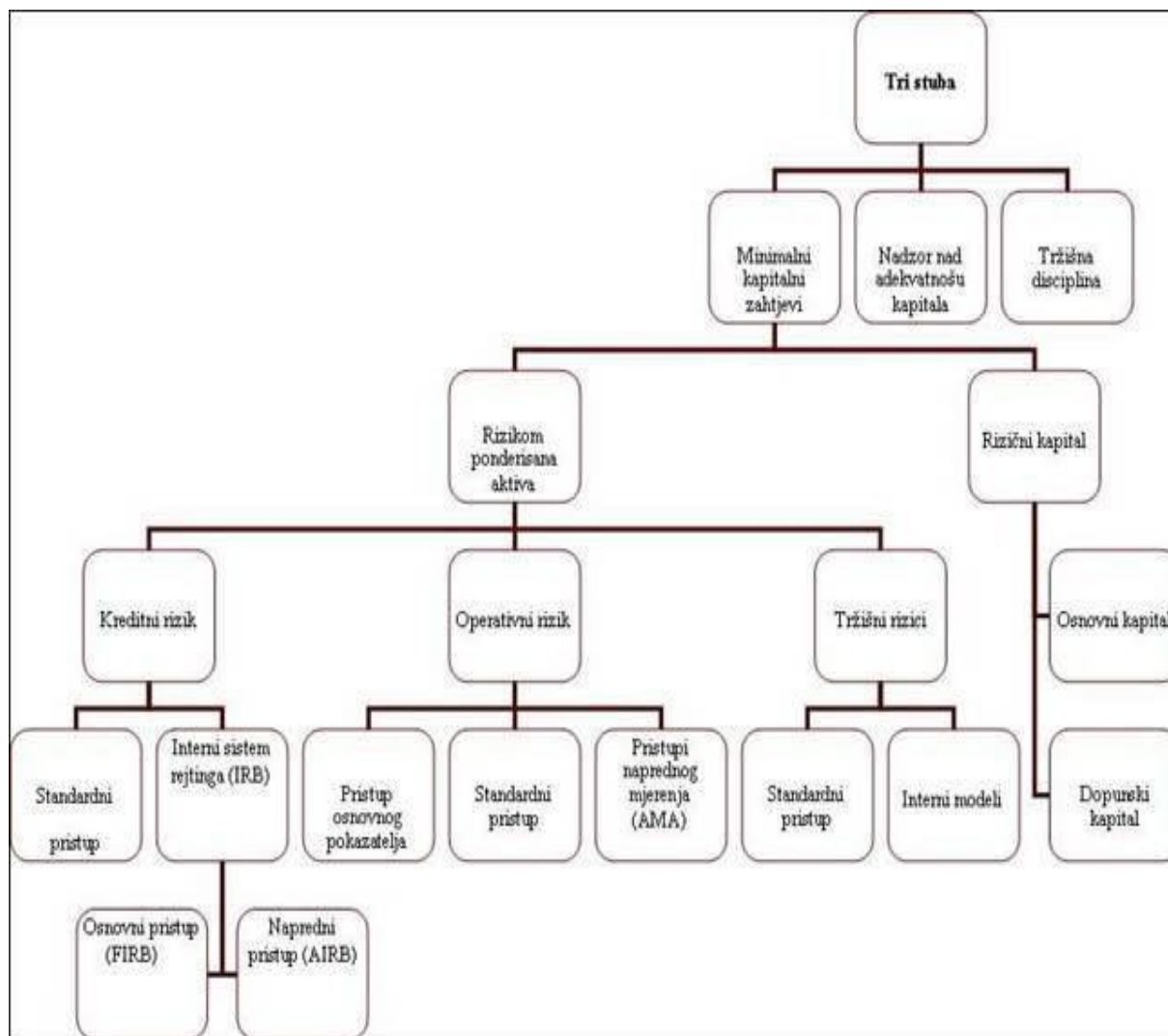
1.1. Osnovni elementi Bazel II standarda

Bazel II se sastoji iz tri stuba:

- **Stub 1** definiše minimalne kapitalne zahteve za kreditni, tržišni i operativni rizik, uz mogućnost korišćenja sofisticiranih modela i tehnika za njihovo izračunavanje. Osnovni zahtev je da banke imaju najmanje 8 procenata kapitala u odnosu na riziko ponderisanu aktivu. Riziko ponderisana aktiva se dobija množenjem nominalnih iznosa pozicija aktive sa faktorima rizika. Minimalni kapital banaka obezbeđuje solventnost banaka u odnosu na rizike kojima je banka izložena.
- **Stub 2** učvršćuje vezu između kapitalnih zahteva i vrste i stepena rizika kojima je banka izložena u svom poslovanju, uvodeći ICAAP¹¹ i insistirajući na procesu supervizije. Supervizori kontrolišu ispunjenost kapitalnih zahteva, interne metodologije procene rizika, ali i određuju korektivne akcije za banke koje ne ispunjavaju propisane standarde.
- **Stub 3** upotpunjuje vezu između Stuba 1 i Stuba 2 ističući značaj tržišne discipline i uvođenjem minimalnih zahtjeva za objavljivanjem informacija od strane banaka. Ovim standardom dat je značaj transparentnosti informacija bankarskog poslovanja. Takođe, nadležne institucije propisuju cikluse obaveznog dostavljanja niza adekvatnih informacija o performansama banaka, koje se obično podnose kvartalno ili polugodišnje.

Elemente Bazela 2 možemo sistematizovati sledećim grafikom:

¹¹ Internal Capital Adequacy Assessment Process - proces interne procene adekvatnosti kapitala

Grafik II-1: Struktura Bazel II standarda¹²

1.1.1. Stub 1

Stub 1 uvodi novine u kapitalni okvir usklađujući minimalne kapitalne zahteve banke sa obimom i vrstom njenog poslovanja i prirodom rizika koji iz njega proističu. Stub 1 obuhvata minimalne kapitalne zahteve za tri vrste rizika: kreditni, tržišni i operativni rizik. Najznačajnije novine stuba 1, u poređenju sa Bazelom I i njegovim dopunama, odnose se na tretman kreditnog rizika i uvođenje kapitalnog zahteva za operativni rizik.

¹² Izvor: Narodna Banka Srbije, Nacionalna strategija prema Bazelskom sporazumu II.

Bazel II nudi bankama različite pristupe za izračunavanje kapitalnih zahteva za kreditni rizik, imajući u vidu specifičnosti svake banke. Postoje dva osnovna pristupa koji omogućavaju bankama da odaberu onaj koji je prihvatljiviji za njih:

- Prvenstveno banke sa manjim obimom poslovanja i jednostavnijim sistemom kontrole se opredeljuju za korišćenje standardizovanog pristupa. Prema ovom pristupu za procenu kreditnog kvaliteta dužnika banka koristi agencije za eksterni kreditni rejting koje imaju odobrenje supervizora.
- Banke koje posluju u složenijim aktivnostima sa razvijenijim sistemom upravljanja rizicima i pri tome razvijaju svoje napredne sisteme za merenje rizika mogu, uz saglasnost supervizora, da odaberu jednu od dve varijante za izračunavanje kapitalnih zahteva za kreditni rizik zasnovane na pristupu internih rejtinga (IRB):

1) Osnovni pristup zasnovan na internom rejtingu (FIRB) - banke koriste sopstvene procene verovatnoće neizmirenja obaveza dok procene ostalih parametara - određuje supervizor.

2) Napredni pristup zasnovan na internom rejtingu (AIRB) - banke koriste sopstvene procene za sve komponente rizika kao i faktore konverzije.

1.1.1.1. Utvrđivanje adekvatnog kapitala

Definicija adekvatnog kapitala ustanovljena Prvim Bazelskim sporazumom iz 1988. godine i naknadnim dopunama ostao je isti, s tim što se Bazelom II uvodi još jedan nivo kapitala – Tier 3 (dodatni kapital II). Njega čini kratkoročni subordinirani dug koji pokriva tržišni rizik. Ovaj nivo kapitala banke mogu koristiti za pokriće tržišnog rizika, samo ako su ispunjeni sledeći uslovi:

- banke su ovlašćene da koriste Tier 3 kapital za pokriće tržišnih rizika definisanih standardizovanom metodom merenja rizika,
- Tier 3 je ograničen na 250% od Tier 1 kapitala, koji se zahtijeva za pokriće tržišnih rizika,
- elementi Tier 2 mogu zamjeniti Tier 3 do 250%,

- Tier 3 se koristi samo za pokriće tržišnog rizika i on zajedno sa Tier 2 ne bi trebao preći ukupan Tier 1.

Da bi kratkoročni subordinirani dug ušao u Tier 3, on ako bude potrebe treba da postane sastavni dio bančinog permanentnog kapitala i da bude na raspolaganju da amortizuje gubitke u slučaju insolventnosti banke. Stoga, mora zadovoljiti uslove:

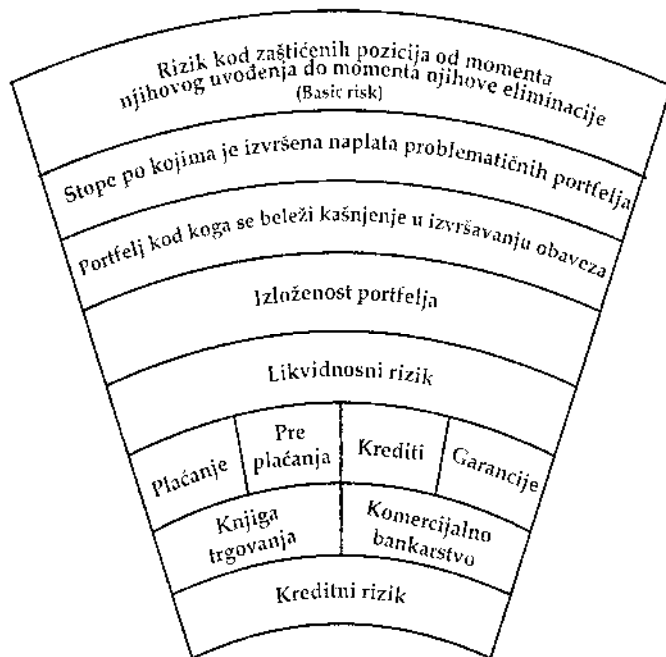
- neosiguranost, subordiniranost i potpuna uplaćenost,
- ročnost mu je najmanje 2 godine,
- nije otplativ prije ugovorenog roka dospelja, i
- podleže klauzuli da ni kamata ni glavnica ne mogu biti isplaćene (čak ni u roku dospelja) ako ta otplata doprinosi padu kapitala ispod minimalnih zahteva.

Formula za izračunavanje adekvatnog kapitala ima sledeći oblik:

$$\frac{\text{Osnovni kapital (Tier 1)} + \text{dodatni kapital I (Tier 2)} + \text{dodatni kapital II (Tier 3)}}{\text{Rizikom ponderisana aktiva} + (\text{kapitalni zahtjev za tržišni rizik} \times 12,5)} \geq 8\%$$

1.1.1.2. Kreditni rizik

Kreditni rizik predstavlja rizik neizvršenja obaveza po osnovu duga, tj. neplaćanje kamate i glavnice od strane dužnika. On predstavlja najvažniji rizik sa kojim se banka suočava, jer neispunjavanje obaveza od strane klijenata može dovesti banku u nezavidan položaj. Na grafiku su prikazani svi elementi kreditnog rizika, bilo da su oni vezani za komercijalno poslovanje ili su proizašli iz investicionih aktivnosti banke. Sa grafika možemo zaključiti da je merenje kreditnog rizika veoma kompleksno i da zahteva posebnu pažnju odgovornih lica u banci.

Grafik II-2: Elementi kreditnog rizika¹³

Banke na raspolaganju imaju dva pristupa merenju kreditnog rizika:

(1) **Standardizovani pristup** – pondere kreditnog rizika aktive banaka procenjuju eksterne agencije za kreditni rejting. Da bi se ti ponderi koristili, agencije moraju da ispunjavaju sledeće uslove koje postavljaju supervizori: objektivnost, nezavisnost, transparentnost, objelodanjivanje informacija o samom postupku ocenjivanja, resursi koje koristi i kredibilitet. Bazelskim sporazumom utvrđeni su i standardi ublažavanja kreditnog rizika. Postoji više tehnika i njihovih instrumenata, od kojih su najznačajniji:

(2) **Pristup zasnovan na internim rejtinzima (IRB modeli)** – ispunjavajući određeni minimum uslova i zahtjeva za objelodanjivanjem, banke koje dobiju dozvolu supervizora

¹³ Đ.Đukić, V.Bjelica i Ž.Ristić, „Bankarstvo“, Ekonomski fakultet, Beograd, 2003., str.29.

za korišćenje IRB modela, mogu koristiti interne ocjene komponenti rizika u utvrđivanju kapitalnih zahtjeva. Komponente rizika uključuju:

- vjerovatnoću neplaćanja (Probability of Default – PD) – osnovni pojam na koji je skoncentrisan model IRB. Unutrašnje mjere kreditnog rizika baziraju se na procjeni rizičnih karakteristika kako dužnika tako i transakcije,
- gubitak u slučaju neplaćanja (Loss Given Default – LGD) – predstavlja tačno izračunat iznos gubitka banke u slučaju neizvršenja plaćanja i izražava se u procentima od izloženosti banke,
- izloženost u trenutku neplaćanja (Exposure at Default – EAD) – stvarni gubitak banke i on je izvjestan u samom roku dospjeća, i
- rok dospjeća (Maturity – M).

Ova četiri elementa (PD, LGD, EAD i M) čine osnovne ulazne veličine IRB modela. Kombinuju se u cilju izračunavanja očekivanog gubitka i predstavljaju osnovu izračunavanja zahteva za kapitalom prilikom određivanja adekvatnog kapitala.

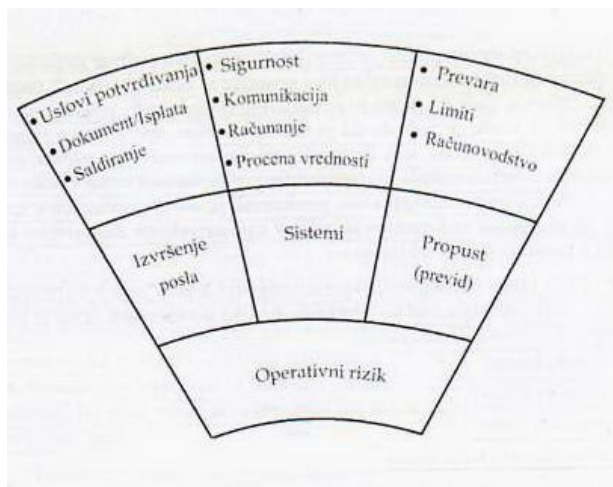
Za svaku klasu aktive, po IRB modelu postoje tri ključna elementa:

- komponente rizika – ocjene parametara rizika,
- funkcije pondera rizika – način transformacije komponenata rizika u rizično ponderisanu aktivu, i
- minimum zahtjeva – minimum standarda potrebnih za korišćenje IRB modela.

1.1.1.3. Operativni rizik

Operativni rizik predstavlja rizik od gubitka koji proističe iz neadekvatnih ili pogrešnih internih procesa, ljudi i sistema, ili iz spoljnih događaja.¹⁴ U praksi postoje tri metoda za računanje terećenja kapitala za operativni rizik:

Pristup osnovnog indikatora – po ovom pristupu kapital za operativni rizik jednak je proseku prethodne tri godine u fiksnom procentu (označen alfa - α) alfa) od pozitivnog godišnjeg bruto prihoda.¹⁶

Grafik II-3: Elementi operativnog rizika¹⁵

Ukoliko je bruto godišnji prihod negativan isključuje se iz računanja proseka. Računanje kapitala možemo predstaviti formulom:

$$K_{BIA} = \frac{Gl_{1...n} \times \alpha}{n}$$

gdje su: K_{BIA} – iznos kapitala po osnovnom indikatoru,

Gl – godišnji bruto prihod,

n – broj od prethodne tri godine, u kojima je prihod pozitivan, i

α - 15%, definisano od strane Bazelskog komiteta.

¹⁴ Ovom definicijom uključen je zakonski rizik, ali su isključeni strateški i reputacioni rizik.

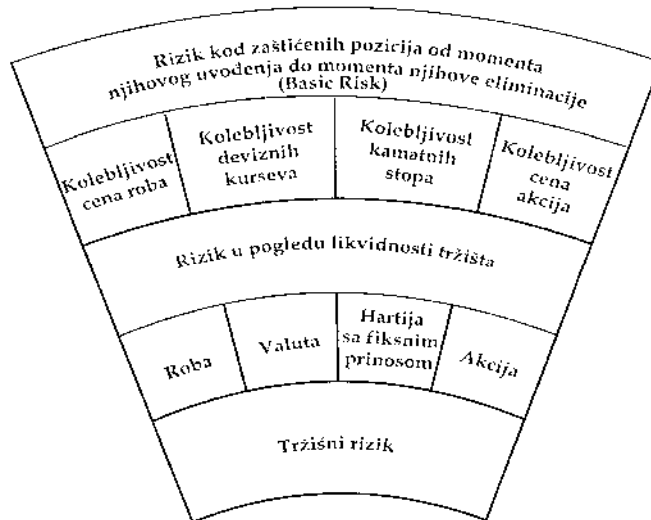
¹⁵ Đ.Đukić, V.Bjelica i Ž.Ristić, „Bankarstvo“, Ekonomski fakultet, Beograd, 2003.,str.46.

¹⁶ Bruto prihod predstavlja neto prihod od kamate uvećan za nekamatni prihod.

1.1.1.4. Tržišni rizik

Tržišni rizik predstavlja rizik gubitaka u bilansnim i vanbilansnim pozicijama, kao posledica kretanja tržišnih cena. U ovu grupu spadaju:

- rizik kamatne stope
- rizik vlasničkih uloga u trgovinskoj knjizi
- devizni rizik i
- robni rizik.

Grafik II-4: Elementi tržišnog rizika¹⁷

Za izračunavanje adekvatnog iznosa kapitala koji će pokriti izloženost tržišnom riziku koriste se dva metoda:

- 1) **standardizovani metod** – koristi gradivni blok pristup¹⁸ u kojem se specifični i opšti tržišni rizik razmatraju posebno, i
- 2) **metod internih modela** – koji meri izloženost opštem tržišnom riziku, dok se specifični rizik meri posebnim sistemima merenja kreditnog rizika.

Sve transakcije, uzimajući u obzir i terminske kupovine i prodaje, moraju biti uključene u računanje adekvatnog kapitala od datuma kada se ušlo u njih. Redovno izveštavanje banaka javlja se periodično (obično kvartalno).

¹⁷ Ibid, str.43.

¹⁸ eng. building-block

1.1.1.5. Standardizovani metod merenja tržišnog rizika

Standardizovani metod razlaže elemente tržišnog rizika na komponente i razmatra ih pojedinačno:

- 1) **kamatni rizik** – okvir za merenje rizika držanja ili uzimanja pozicija u dužničkim hartijama od vrednostima (sa fiksnom i promenljivom stopom, kao i instrumente slične njima) sa kamatnom stopom u trgovačkoj knjizi. Konvertibilne hartije od vrednosti tretiraće se onako kako se sa njima i trguje (ili kao dužničke HoV ili kao vlasnički ulozi).
- 2) **rizik pozicije vlasničkog uloga** – računa se minimalni kapital koji pokriva rizik uzimanja ili držanja vlasničkih HoV u trgovačkoj knjizi. To su duge i kratke pozicije u HoV koje imaju tržišno ponašanje slično vlasničkim ulaganjima (obične akcije, konvertibilne HoV koje se ponašaju kao vlasničke HoV i komitent da se kupe ili prodaju vlasničke HoV, ali ne i nekonvertibilne preferencijalne akcije). I ovde imamo specifični rizik (bruto pozicija banke – zbir dugih i kratkih pozicija) i opšti tržišni rizik (neto pozicija – razlika između svih dugih i svih kratkih pozicija)
- 3) **devizni rizik** – planira minimalni kapital potreban za pokriće rizika holdinga ili uzimanja pozicija u stranim valutama, uključujući i zlato. Zahtev za kapitalom za devizni rizik računa se u dve faze: a) merenje izloženosti pojedinačne valute, i b) merenje rizika dugih i kratkih pozicija banke u različitim valutama.
- 4) **robni rizik** – projektuje minimalni kapital za pokriće rizika držanja ili uzimanja pozicija u robi. Roba predstavlja fizički proizvod kojim se trguje na sekundarnom tržištu (poljoprivredni proizvodi, minerali, nafta i plemeniti metali). Ukupni robni rizik se sastoji od: osnovnog rizika (rizik promene cene robe), rizika kamatne stope i rizik terminskog gepa¹⁹.

¹⁹ rizik promene terminske cene nezavisno od kamatne stope

1.1.1.6. Pristup internih modela merenja tržišnog rizika

Pored standardizovanog pristupa, banke mogu koristiti i interne modele za merenje tržišnog rizika. Da bi mogle koristiti interne modele, banke moraju imati odobrenje supervizora. Supervizori daju odobrenje ako je:

- sistem upravljanja rizikom pouzdan i primenjuje se u kontinuitetu,
- banka poseduje adekvatan kadar koji će koristiti te modele,
- dokazanost uspešnog merenja rizika korišćenjem tih modela, i
- banka redovno obavlja stresne testove²⁰.

Pored opštih uslova, da bi banka koristila interne modele mora da zadovolji dve grupe standarda:

1. kvalitativni standardi i
2. kvantitativni standardi

Prilikom korišćenja internih modela za merenje rizika i ispunjavanje kapitalnih zahteva banke moraju imati rigorozni program stresnog testiranja, kao dopunu internog modela. Stresno testiranje se koristi da bi se identifikovali slučajeve koji mogu izazvati veliki efekat na poslovanje banke. Stresni scenariji treba da pokriju skalu faktora, čiji bi uticaj mogao proizvesti izuzetne dobitke/gubitke u trgovačkim portfoliima. Dva glavna cilja stres testiranja jesu ocena kapaciteta kapitala banke da apsorbuje velike gubitke i identifikovanje akcija koje banka može koristiti da smanji rizik i sačuva kapital. Pored scenarija koje propisuju supervizori, poželjno je i da banke same razvijaju svoje stresne testove.

²⁰ simulacija različitih negativnih scenarija na tržištu i procena sposobnosti banaka da ih izdrže bez neophodne dokapitalizacije

1.1.2. Stub 2

Stub 2 uvodi novi pristup upravljanju rizicima i proceni adekvatnosti kapitala od strane banaka i ukazuje na neophodnost primene efikasne supervizije, pri čemu je akcenat na analizi procesa interne procene adekvatnosti kapitala banke. Banke su u obavezi da vrše procenu adekvatnosti kapitala za pokriće svih rizika kojima su u svom poslovanju izložene (kamatni, kreditni, tržišni, operativni rizik), uključujući i rizike koji nisu u potpunosti obuhvaćeni stubom 1. Supervizor treba da analizira i proceni adekvatnost internog procesa utvrđivanja adekvatnosti kapitala banke, radi utvrđivanja da li menadžment banke primenjuje realnu i racionalnu procenu svih rizika i da li je utvrdio adekvatan iznos kapital u odnosu na obim i vrstu svojih poslovnih aktivnosti, koji su izloženi tom riziku. Cilj nadzora supervizora nije samo da banke utvrde adekvatan iznos kapitala, već i da podstakne banke da razvijaju i usavršavaju metode upravljanja rizicima. Od supervizora se očekuje da procene da li banke dobro ocenjuju potrebe za kapitalom u odnosu na izložene rizike i kako intervenišu, ukoliko je to neophodno. To ima za cilj da unapredi dijalog između banaka i supervizora i da u slučaju nastanka nedostataka, hitnom akcijom može da se smanji rizik ili nadoknadi kapital.

Tri glavna područja, koja su posebno interesantna za tretman po Stubu 2 su:

- rizici razmatrani u Stubu 1, koji nisu u celosti obuhvaćeni (npr. rizik koncentracije kredita²¹),
- faktori koje Stub 1 nije uzeo u razmatranje (npr. rizik kamatne stope²² u bankarskoj knjizi, poslovni i strateški rizik),
- eksterni faktori (npr. efekti poslovnog ciklusa).

Sledeći značajan dio Stuba 2 jeste ocjena usklađenosti sa minimalnim standardima i zahtjevima da se objave viši metodi korišćeni u Stubu 1, posebno IRB pristup za kreditni rizik kao i pristupi mjerenju operativnog rizika. Supervizori obezbjeđuju da se ovi zahtjevi ispune i da to bude na trajnoj osnovi.

²¹ Zahvaljujući jednostavnoj bazi podataka sa odgovarajućim informacijama, banke mogu da analiziraju visinu rizika koncentracije u odnosu na individualne klijente, delatnosti ili geografske regione. Menadžment takodje može da identifikuje u kojoj su meri krediti dati pojedincima podložni istim ekonomskim uticajima.

²² Rizik kamatne stope (engl. interest rate risk) je opasnost od neočekivane promene vrednosti duga zbog promene vrednosti nominalnih kamatnih stopa.

1.1.2.1. Četiri principa Stuba 2

Proces supervizije bazira se na sledeća četiri principa čiji je cilj unapređenje internih sistema upravljanja rizicima i kontrole:

(1) **Proces interne procene adekvatnosti kapitala**²³ (ICAAP): Banke treba da vrše kontinuiranu internu procenu adekvatnosti kapitala u skladu sa svojim rizičnim profilom i da na osnovu njega određuju strategiju održavanja potrebnog nivoa kapitala. U ocjeni adekvatnosti kapitala, menadžment banke mora da uzme u obzir fazu poslovnog ciklusa u kojem se banka nalazi. Primarnu odgovornost u obezbeđivanju adekvatnog kapitala koji će pokriti izloženost riziku snosi menadžment banke. Pet osnovnih dijelova ovog principa su:

- ↳ nadzor borda direktora i višeg menadžmenta – menadžment banke je odgovoran za prepoznavanje prirode i nivoa rizika kojima se banka izlaže, kao i za nivo adekvatnog kapitala u odnosu na taj rizik. Oni postavljaju bančin prag tolerancije za rizike. Postavljaju okvir za procenjivanje različitih rizika, razvija sistem povezivanja rizika sa adekvatnim kapitalom, kao i proces monitoringa koji prati proces identifikovanja i ocenjivanja rizika.
- ↳ pouzdana ocena kapitala – podrazumeva niz procesa koje banka treba da odradi: banka mora da identifikuje i izveštava o svim materijalnim rizicima, da obezbedi proces povezivanja kapitala sa nivoom rizika, određivanje ciljeva adekvatnosti banke u odnosu na rizik, kao i proces internih kontrola i revizije kako bi se osigurao integritet ukupnog procesa menadžmenta.
- ↳ sveobuhvatna procena rizika – svi materijalni rizici kojima ja banka izložena treba da budu uključeni u proces izračunavanja adekvatnog kapitala. Za kreditni rizik, banka mora da ima metodologije za njegovu ocenu, bilo da se radi o izloženosti prema pojedinačnim dužnicima bilo da je u pitanju portfolio. Kreditno ispitivanje treba da pokrije četiri područja: sisteme rejtinga rizika, analizu portfolia, „sekjuritizaciju”²⁴ i koncentraciju rizika. Kada je u pitanju operativni rizik, banka treba da razvijeni sopstveni okvir za njegovo

²³ Adekvatnost kapitala banke predstavlja sposobnost banke da rizičnu bilansnu i vanbilansnu aktivu pokrije sopstvenim kapitalom u određenoj meri.

²⁴ Pojam „sekjuritizacija” potiče od engleske reči security koja ima više značenja, a neka od njih su hartija od vrednosti, sigurnost i dr. Sekjuritizacija je postupak pretvaranja bankarskih zajmova u vrednosne papire. Pod sekjuritizacijom kredita podrazumeva se konkretna operacija transformacije bankarskih kredita u obveznice emitovane na bazi tih kredita.

upravljanje koji sadrži pristup identifikacije, ocenjivanja, monitoringa i ublažavanja rizika. Za tržišni rizik bankama se preporučuje korišćenje VAR metodologije²⁵ i stresno testiranje. Osim ovih banke treba da razviju i određene metode za praćenje ostalih vrsta rizika.

- ⇒ monitoring i izveštavanje – banke treba da imaju adekvatne sisteme za monitoring i izveštavanje, koje će menadžmentu banke omogućiti da ocenjuje trend i nivo rizika i njihov uticaj na kapital, ocenjuje da li banka ima dovoljno kapitala za različite vrste rizika i da ocenjuje buduće potrebe za kapitalom.
- ⇒ ispitivanje interne kontrole – banka treba periodično da proverava proces upravljanja rizikom kako bi obezbedila integritet, tačnost i prikladnost. Područja kontrole su: prikladnost procesa ocene kapitala u odnosu na obim aktivnosti, identifikovanje izloženosti i koncentracije rizika, tačnost i kompletnost podataka u procesu ocene, validnost scenarija korišćenih prilikom ocene, stresno testiranje i analiza pretpostavki.

(2) **Proces supervizije** (Supervisory Review and Evaluation Process - SREP): Supervizori treba da procenjuju ICAAP i strategiju banaka, kao i njihovu sposobnost da nadgledaju i osiguraju usaglašenost sa koeficientom propisanog kapitala. Ukoliko nisu zadovoljni rezultatima ovog procesa, supervizori treba da preduzimaju adekvatne korektivne mere. Supervizori treba redovno da kontrolišu proces kojim banke ispituju svoju adekvatnost kapitala, poziciju rizika, odgovarajuće nivoe kapitala i njegov kvalitet. Takođe, važna je i ocena bančinog internog procesa za ocenu adekvatnosti kapitala. Supervizija banaka može da se ogleda kroz:

- ⇒ ispitivanje na licu mesta (inspekcija)
- ⇒ pregled izveštaja,
- ⇒ diskusije sa menadžmentom banke,
- ⇒ ispitivanja izveštaja eksternih revizora²⁶
- ⇒ periodično izveštavanje.

(3) **Kapital iznad minimalnog nivoa:** Jedna od novina Bazela II je zahtev i očekivanje supervizora da banke poseduju kapital iznad minimalnog nivoa (definisanog stubom 1), a koji na pravi način odražava kompleksnost poslovnih aktivnosti banke i dovoljan je za pokriće svih rizika koji iz tih aktivnosti proističu. Zahtevi za kapitalom iz Stuba 1 dovoljni su

²⁵ VAR (rizikovana vrednost) je industrijski standard za procenu rizika odnosno statistička procena vrednosti, sa datom određenom verovatnoćom, koju bi banka mogla da izgubi na svojim pozicijama u određenom periodu zbog promena na finansijskim tržištima.

²⁶ pod uslovom da su eksterni revizori posebnu pažnju usmjerili na pitanja vezana za kapital.

da pokriju neizvesno poslovanje banaka opisano u Stubu 1. Specifične aktivnosti banaka tretiraju se pod Stubom 2. Stub 1 pruža razumnu sigurnost da će bankarski kapital izračunat po njemu pružiti adekvatnu sigurnost i ispuniti minimalne ciljeve. Međutim, postoje određene specifičnosti koje nisu ugrađene u Stub 1, pa supervizori podstiču banke na održavanje kapitala iznad minimalnog nivoa, propisanog u Stubu1. Banke bi kapital trebalo da drže iznad minimuma zbog kombinacije sledećih elemenata:

- konkurentnost – zbog rangiranja koje vrše priznate rejting agencije, banke nastoje da imaju veću kreditnu sposobnost. Naime, sa postavljenim standardima iz Stuba 1, nivo kreditne sposobnosti banaka biće ispod nivoa kojem banke inače teže. Stoga će banke iz razloga konkurentnosti izabrati da posluju iznad minimuma propisanog u Stubu1.
- koeficient kapitala – zbog raznovrsnog bankarskog poslovanja i svakodnevnih fluktuacija, menjaće se i ukupni koeficient kapitala.
- mobilizacija dodatnog kapitala – dodatni kapital je teško i veoma skupo mobilisati, pogotovo ako su tržišni uslovi nepovoljni i ukoliko je potrebna brza mobilizacija sredstava.
- minimalni standardi kapitala – pad nivoa kapitala ispod minimalnog nivoa predstavlja veliki problem za banku. Banka može ući u sukob sa zakonom ili može dobiti obavezujuće korektivne mere od strane supervizora.
- specifični rizici – mogu se pojaviti specifični rizici kako za pojedinačnu banku, tako i za čitav bankarski sektor, koji nisu predviđeni Stubom 1.

(4) **Intervencije supervizora:** Supervizori bi trebalo da intervenišu u ranoj fazi u cilju sprečavanja da kapital padne ispod minimalnog nivoa potrebnog da pokrije rizike kojima je banka izložena, kao i da zahtevaju brzu reakciju ukoliko kapital nije na propisanom nivou. Ukoliko banka ne ispunjava propisane zahteve, supervizori treba da razmotre odgovarajuće raspoložive opcije. Korektivne akcije mogu uključiti: intenzivniji monitoring banaka, ograničenje plaćanja dividendi, zahtev banci da implementira plan obnavljanja adekvatnosti kapitala i zahtev za dodatnom mobilizacijom kapitala. Trajno rešenje za bankarsku teškoću nije samo povećanje kapitala. Ali, određene korektivne mere (npr. poboljšanje sistema i kontrola) zahtevaju neophodno vreme za njihovu implementaciju. Stoga, povećanje kapitala predstavlja samo privremenu meru, dok banka ne bude u stanju da u potpunosti samostalno koristi trajne mere za poboljšanje njene pozicije. Ukoliko trajne mere daju rezultate, supervizor može otkloniti uvedene privremene mere za povećanjem kapitala.

1.1.3. Stub 3

Stub 3 omogućuje jačanje tržišne discipline kroz zahteve za objavljivanjem relevantnih informacija. Svrha tržišne discipline jeste dopuna minimalnih zahteva za kapitalom (Stub 1) i procesa supervizije (Stub 2). Cilj je da se omogući drugim učesnicima na tržištu da pristupe ključnim informacijama o učesnicima na finansijskom tržištu kao što su informacije koje se odnose na: okvir primene, kapital, izloženost rizicima, proces ocene i upravljanja rizicima i na kraju na samu adekvatnost kapitala banke ili druge institucije u finansijskom sektoru. Na taj način, učesnici na finansijskom tržištu imaju priliku da izvrše sopstvenu analizu poslovanja banke, upravljanja rizicima kojima je banka u svom poslovanju izložena, kao i adekvatnost kapitala banke. Obelodanjivanjem informacija, koji su zasnovani na zajedničkom principu, znanči informisanje tržišta o izloženosti banke rizicima i pruža konzistentan, jasan i razumljiv okvir obelodanjivanja koji doprinosi boljoj uporedivosti. Supervizori imaju širok spektar mera koje mogu koristiti, razlikuju se od zemlje do zemlje i mogu biti “moralno ubjeđivanje”, dijalog sa menadžmentom banke, ukori ili mogu biti i finansijske kazne. Koji metod će biti korišćen zavisi od ozbiljnosti nedostatka obelodanjivanja informacija, pa do zakonskih ovlašćenja koje supervizori posjeduju.

Objavljene informacije ne smeju biti u konfliktu sa računovodstvenim standardima, koji imaju širi obuhvat informacija. Stub 3 je usko formulisao tržišnu disciplinu u vezi objavljivanja relevantnih informacija za adekvatnost kapitala banaka i one ne smiju biti u suprotnosti sa međunarodno prihvaćenim računovodstvenim standardima. Ona obelodanjivanja koja nisu obavezna po računovodstvenim ili drugim standardima i zahtevima, menadžment banke ima mogućnost da kroz Stub 3 te relevantne informacije prikaže kroz druge forme (kroz internet prezentaciju, javne izveštaje...). Objavljene informacije moraju imati karakteristiku materijalnosti – njihovo izostavljanje ili pogrešno prikazivanje može pogrešno uticati na odluke korisnika koji vrše analizu na osnovu tih informacija, u svrhe donošenja određenih odluka. Informacije treba da se objavljuju polugodišnje, uz određene izuzetke. Kvalitativne informacije koje uopšte objašnjavaju ciljeve banke, politiku upravljanja rizicima, sistem izveštavanja dovoljno je objaviti jednom godišnje. Ukoliko je povećana osjetljivost banke na rizik, tada je poželjno informacije objavljivati kvartalno. Takođe važno pitanje jeste u kom okviru banke

moгу objavljivati svoje vlasničke i poverljive informacije (informacije o proizvodima ili sistemima, informacije o komitentima, o internim aranžmanima, korišćenim metodologijama...). U određenim slučajevima, obelodanjivanje ovih informacija može ozbiljno uzdrmati poziciju banke. U tom slučaju, banka nije u obavezi da objavi te informacije, već da izloži opšte informacije, zajedno sa napomenom da određene informacije nisu objavljene i sa objašnjenjem zašto to nije objavljeno.

1.2. Zaključak o Bazelu II

Sa gledišta banaka, glavna novina koju donose Bazel II standardi jeste promena koncepta regulacije: umesto apriorno zadatog minimalnog kapitala (koeficienta kapitalne adekvatnosti) – bitan postaje proces upravljanja rizikom unutar banke. Za te potrebe se koristi VaR analiza. Banka se štiti od rizika usklađivanjem visine rizika i visine kapitala i rezervi banke. Ekonomski kapital banke predstavlja razliku VaR i očekivanih gubitaka, za koje se podrazumeva u okviru Bazela II da su ugrađeni u cenu proizvoda (kredita) koje banka izdaje. Basel II definiše tri vrste rizika: tržišni, kreditni i operativni. Za svaki od njih banka je u obavezi da izračunava odgovarajući VaR i da određuje odgovarajući kapital. Bankama se omogućava da, pored klasičnog (standardizovanog) pristupa, razviju i koriste sopstvene (interne) modele za izračunavanje potreba za kapitalom. Ta promjena omogućava bankama da prave razliku između transakcija visokog i niskog rizika i da određuju adekvatnost kapitala na osnovu rizika svake pojedinačne transakcije. Da bi ova prednost Bazel II standarda bila iskorišćena u svakom pojedinačnom slučaju potrebno je razviti modele kojima će se mjeriti doprinos svake pojedinačne transakcije ukupnom riziku banke.

Bazel II upućuje banke na praćenje odnosa rizika i prinosa. Kada banke stvore mogućnosti da svakoj pojedinačnoj transakciji odrede VaR-om izmjereni rizik, biće u mogućnosti da definišu i nivo potrebnog kapitala. Sledeća važna upotreba VaR jeste određivanje očekivanog prinosa za dati rizik. Na osnovu toga, banke mogu da odaberu najprofitabilnije proizvode i grane bankarstva na osnovu odnosa očekivanog prinosa i rizika, kao i najbolji način za određivanje cijene proizvoda. Takođe, ovaj pristup omogućava bankama mogućnost izbora adekvatnih tehnika za smanjivanje rizika.

S obzirom na ispunjavanje propisanih standarda FED je donio FDICIA²⁷ kojom se banke razvrstavaju u određene grupe u odnosu na iznos adekvatnog kapitala:

Kategorija	Koeficijent adekvatnosti kapitala		Koeficijent adekvatnosti Tier 1		Leverage ratio Tier 1	Obavezna pravila
Dobro kapitalizovane	10%	&	6%	&	5%	/
Adekvatno kapitalizovane	8%	&	4%	&	4%	/
Podkapitalizovane	<8%	ili	<4%	ili	<4%	-suspendovati dividende i menadžment bonuse -zahtjev za popravljajem kapitalnog plana -ograničenje rasta imovine -traženje dozvole za nove aktivnosti
Značajno podkapitalizovane	<6%	ili	<3%	ili	<3%	-sve kao podkapitalizovane banke -zahtjev za dokapitalizacijom -zabrana internih transakcija -ograničavanje kamatnih stopa na depozite
Kritično podkapitalizovane	<u>≤2%</u>					-sve kao značajno podkapitalizovane banke -suspendovanje isplate subordiniranog duga ograničavanje određenih aktivnosti

Tabela II-2: Rangiranje banaka prema stepenu kapitalizovanosti

Prednosti Bazel II standarda u odnosu na Bazel I:

- Obezbeđuje veću osetljivost za inovacije na finansijskom tržištu
- Prepoznaje različitu izloženost riziku kod različitih banaka
- Proširuje vrste rizika koje se uzimaju u obzir
- Zahteva da svaka banka utvrdi sopstvene potrebe za kapitalom, na osnovu proračuna o izloženosti riziku, koji može biti podvrgnut reviziji od strane regulatornih organa imajući u vidu pojam “razumnosti”.

²⁷ FDICIA je skraćenica od Federal Deposit Insurance Corporation Improvement Act.

Treći deo

Compliance

1. Compliance funkcija prema Bazelskom sporazumu

U skladu sa dokumentom od aprila 2005. godine koje je izdala Bazelska Komisija²⁸ Međunarodne banke za poravnanje (BIS) definisana je Complainece funkcija kao i šta predstavlja compliance rizik. Sa ovim dokumentom stavlja se veliki značaj na kodekse ponašanja i poštovanje principa konflikta interesa. Dokument takođe pokazuje mogućnosti organizovanja Compliance funkcije odnosno funkcije kontrole usklađenosti, odgovornosti rukovodioca organizacione jedinice kao i njene nadležnosti.

Bord direktora banke je odgovoran za nadgledanje upravljanja bančnim rizicima i odgovoran je za odobrenje politike usaglašenosti i odobrenje formalnog dokumenta za uspostavljanja stalne efektivne funkcije za usaglašenost. Jednom godišnje bord direktora ocenjuje u kojoj meri banka upravlja svojim rizicima usaglašenosti.

Compliance funkcija bi trebala da ima formalan status u okviru banke, a koji će mu dati odgovarajući položaj, autoritet i nezavisnost. Ovo može da bude deo politike usaglašenosti banke ili nekog drugog formalnog dokumenta koji mora biti iskomuniciran svim zaposlenim u banci.

Zaposleni sa Compliance funkcijom bi trebao da ima pravo da na svoju ličnu inicijativu komunicira sa bilo kojim zaposlenim i dobije na uvid bilo koje zapise/ izveštaje ili fajlove koji bi mu omogućili da nesmetano obavlja svoj posao. Morao bi da bude u stanju da izvrši svoje dužnosti na svoju inicijativu u bilo kom sektoru banke u kom postoji rizik usaglašenosti i morao bi da ima pravo da sprovede istragu u slučaju mogućeg narušavanja poslove politike banke sa pravom da zatraži pomoć specijalista u okviru banke, pa čak i pomoć spoljnih saradnika.

Banke bi trebale biti u saglasnosti sa svim zakonima i regulativama u okviru svih zemalja u kojima posluju. Organizacija i struktura funkcije compliance mora biti usaglašena sa lokalnim zakonskim i regulatornim zahtevima.

²⁸ Bazelska komisija je osnovana 1974. godine da bi promovisala superviziju internacionalno aktivnih banaka. Njene članice su Belgija, Kanada, Francuska, Nemačka, Italija, Japan, Luksemburg, Holandija, Španija, Švedska, Švajcarska, Engleska i SAD.

2. Sprečavanje pranja novca

Pitanje pranja novca ima dug istorijat. On kreće od početka prošlog veka, od konferencije o sprečavanju korišćenja droga, u Šangaju, 1906. godine. U to vreme, ni jedna od najmoćnijih država nije smatrala za shodno da zabrani upotrebu droga. Pritisak da se nešto učini u vezi sa problemom droge je porastao tek pedesetih godina sa prvim nagoveštajima politike „SAD predvode rat protiv droge“. Tih ranih dana, SAD su uočile da bi značajna opasnost njihovom blagostanju mogla da dođe iz okvira same zajednice.

Prva međunarodna konferencija na kojoj je donesena odluka da se zabrani upotreba droga je održana 1964. godine. Međutim, „konferencija prekretnica“ je bez sumnje konferencija Ujedinjenih nacija iz 1988. godine, poznata kao Bečka konvencija, održana gotovo čitav vek posle prve ikada zabeležene konferencije o drogama.

U početku, oko 40 zemalja je ratifikovalo Bečku konvenciju. Inicijativa se postepeno proširila na ostale zemlje - sada je njih oko 130 od oko 200 zemalja - ali takođe i na druga pitanja, kriminal, prostituciju, korupciju i tako dalje.

Posle 11. septembra, svet je dodao još jedno ključno pitanje problemu sprečavanja: borba protiv finansiranja terorizma. I ne samo to, mnoge vlade su to videle kao borbu protiv pranja novca.

Zakon o sprečavanju pranja novca donet je 2005. godine. ("Sl.glasnik br. 107/05 i 117/05).

Pretpostavlja se se da ovaj termin potiče iz 1920-ih, kada su osobe poput Al Kaponea i Bagzija Morana sasvim bukvalno otvorili kotranje u Čikagu kako bi prali svoj „prljavi novac“.

Izraz pranje novca, u smislu Zakona o sprečavanju pranja novca, znači:

- Namerna razmena ili prenos imovine kupljene preko neke kriminalne radnje u skladu sa krivičnim zakonom Republike Srbije („kriminalna radnja“) sa ciljem da se prikrije ili drugačije predstavi njegovo nelegalno poreklo;
- Namerno prikrivanje ili drugačije predstavljanje informacija koje se odnose na vlasništvo kupljeno preko neke kriminalne radnje;

- Kupovina, posedovanje ili korišćenje imovine uz prethodno znanje u vreme kada je ovo preduzeto da je kupljeno preko neke kriminalne radnje;
- Prikrivanje nelegalno kupljenog društvenog ili državnog vlasništva i kapitala u procesu vlasničke transformacije preduzeća i drugih pravnih entiteta.

2.1. Upoznaj svog klijenta

Prema preporukama FATF²⁹ svaka finansijska organizacija je obavezna da implementira Customer Information Program (CIS) shodno vrsti i veličini svog poslovanja. Ovaj program mora da bude inkorporiran u bančin program usaglašenosti u vezi sa sprečavanjem pranja novca. Svrha programa identifikacije klijenata je da omogući banci da formira razumno uverenje o pravom identitetu svakog klijenta. U okviru ovog programa su procedure otvaranja novih računa koje specificiraju identifikacione informacije koje će biti dobijene od svakog klijenta. On takođe uključuje razumne i praktične procedure rizika za verifikaciju identiteta svakog klijenta. Finansijske institucije bi trebale da sprovedu ocenu rizika klijenta i nakon utvrđivanja mogućih rizika da uzmu u obzir:

- Vrstu računa koji se otvara
- Metod otvaranja računa
- Vrste identifikacionih informacija koje su stavljene na raspolaganje
- Veličinu, lokaciju i bazu klijenata institucije

Program informacije o klijentima mora da sadrži i procedure čuvanja zapisa. Minimalno se moraju čuvati informacije kao što su: ime, adresa, datum rođenja, i druge informacije koje se po programu zahtevaju. Banke moraju da imaju opis sledećeg nakon što je zapis načinjen:

²⁹ The Financial Action Task Force – FATF je međuvladino telo koje postavlja standarde, razvija i promoviše politiku za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma. S tim ciljem FATF je izdao 40 preporuka za borbu protiv pranja novca i 9 specijalnih preporuka za borbu protiv finansiranja terorizma. Trenutno ima 33 člana: 31 državu i vladu i dve međunarodne organizacije. Ima više od 20 posmatrača: pet regionalnih tela sličnih FATF-u i više od 15 ostalih međunarodnih organizacija ili tela. Spisak svih članica i posmatrača može se naći na sajtu FATF-a: http://www.fatf-gafi.org/Members_en.htm

- Svaki dokument koji je poslužio za verifikaciju identiteta, sa pribeležnim tipom dokumenta, identifikacionim brojem, mestom izdavanja, datum izdavanja i datum isticanja;
- Metod i rezultat bilo koje mere preduzete za verifikaciju identiteta;
- Rezultat bilo kojeg bitnog odstupanja koji je otkriven tokom verifikacije identiteta.

Banke ovakve informacije-zapisi se moraju čuvati još 5 godina nakon zatvaranja računa.

Program informacija o klijentima kao deo programa uskladjenosti mora da sadrži procedure utvrđivanja da li se klijent pojavljuje na nekoj listi sumljivih ili terorističkih organizacija. Jedna od takvi listi je npr. Speciallly Designated National (SDN)³⁰ lista koju je izdao OFAC³¹. Ova lista sadrži hiljade podataka koji se revidiraju najmanje jednom mesčno. Osim sankcionih listi postoje i liste dobavljača koji prate veze između osoba koje su obeležene kao visoko rizične i imaju negativnu reputaciju u medijima ili javnim izveštajima.

Politika upoznajte svog klijenta je postala globalno izuzetno važna i ima za cilj sprečavanje krađe identiteta, sprečavanje pranja novca i sprečavanje finansiranja terorističkih organizacija. Osim potvrde identiteta KYC kontrola³² podrazumeva i praćenje transakcija klijenta naspram njegovog zabeleženog profila, istorije računa klijenata. Da bi se ovo postiglo banke se obično služe specijalizovanim softverima za praćenje transakcija, koji najčešće imaju mogućnost analiziranja imena i trendova.

Prema zakonu o sprečavanju pranja novca klijenti su, bez obzira na njihov pravni oblik:

- Vlasnici računa, nosioci prava uživanja, nosioci ovlašćenja na račun i svi njihovi kontrolišući akcionari u slučaju da je bilo ko od ovde navedenih lica kompanija, i
- Lica koja ulaze u transakciju na šalteru za iznose okarakterisanim kao visoko rizičnim, shodno odredbama Zakona.

Banka bi morala da utvrdi identite klijenta pri:

³⁰ www.treas.gov/offices/enforcement/ofac/sdn/

³¹ Office of Foreign Asset Control

³² eng. Know Your Customer

- Otvaranju računa ili uspostavljanju drugog oblika poslovne saradnje sa klijentom
- Pri svakoj transakciji bilo da je ona gotovinska ili bezgotovinska ili pri više međusobno povezanih transakcija u ukupnom iznosu od 15.000 eura
- Pri svakoj transakciji, nezavisno od vrednosti transakcije, ako se sumlja da se radi o pranju novca....

FATF je sastavio crnu listu zemalja i teritorija koje nisu spremne na saradnju. Ovo su jurisdikcije sa pravilima i praksom koje su podrivale efektivnost sprečavanja pranja novca (Nauru, Nigerija). Da bi dodatno poboljšala donešene directive komisija je prezentovala dva predloga koj bi morala biti zakonski usvojena:

- Predlog od 25.06 2002. uspostavljenje zajedničkog sistema za kontrolu kretanja keša preko spoljnih granica EU. Svako ko prelazi granice EU bilo da u nju ulazi ili izlazi i prenosi 15000 eura u kešu ili više je obavezan da dostavi odgovarajuća dokumenta o poreklu novca.
- Predlog od 26.06.2005 obaveza banke koja prima transfer da prikupi određene informacije o pošiljaocu. Ideja je da se obezbedi bolja kontrola nad transferima novca kako bi se sprečili anonimni transferi.

3. Uloga Compliance-a u savremenom bankarstvu

Jedna od osnovnih komponenti bilo koje finansijske insutucije ili poslovanja što se tiče pranja novca jeste program usaglašenosti „Compliance Program“. On je različit u različitim bankama i zavisi od mnogo faktora kao što su veličina banke, kompleksnost proizvoda koji nudi, filozofije menadžmenta. Da bi banka mogla efektivno da upravlja svojim sistemom usaglašenosti neophodno je da ma dobro dizajniran program usaglašavanja. Program usaglašavanja se sastoji iz više delova i obično obuhvata rizike usaglašenosti, strukturu programa usaglašenosti, provere i pregledi, obuke, kominikaciju, alati usaglašenosti... Dizajniranje odnosno formiranje i struktisanje ovakvog vida programa predstavlja jedan od važnijih prioriteta ako ne i najvažniji.

Kako formirati, kako odrediti najvažnije, kako upravljati, dokumentacija i praćenje sumnjivih transakcija odnosno aktivnosti, kako pravilno obučiti zaposlene i kontrolisati zaposlene u toku njihovog rada moguće je jedino uz dobar „compliance program“.

Prilikom dizajniranja programa polazi se od procene rizika odnosno analize u kojoj se banka trenutno nalazi. Rizici usaglašenosti se mogu podeliti u dve osnovne grupe:

- Rizik proizvoda
- Rizik neusaglašenosti sa zakonima i propisima

Rizik proizvoda se odnosi na karakteristike banke koje verovatno mogu da utiču na verovatnoću i opasnost neusaglašenosti. Ove karakteristike su u vezi sa veličinom banke, ekspertizom menadžmenta i poslovnom orijentacijom banke.

Rizik neusaglašenosti sa zakonima i propisima se odnosi na potencijalne konsekvence prema javnosti i banci usled nepoštovanja zakona i propisa. Faktori koji spadaju u ovu grupu rizika uključuju finansijsku štetu klijenata; zakonsku, finansijsku, reputacionu štetu banke; istorijska industrijska usaglašenost; teret korektivnih mera, uključujući i potencijalni civilni i finansijski.

Izuzetno važan korak koji sledi nakon procene rizika je izbor i ocena kontrolnih mera koje su mere za sprečavanje nastanka ili smanjenje rizika. Postojeće i nove kontrolne mere se moraju proceniti i njihova pouzdanost verifikovati.

4. Spoljna revizija banke

Zakonom je detaljno i na nov način uređena spoljna revizija. Uslovi za obavljanje revizije su pooštreni, uvođenjem novih pravila pri izboru revizora koja obezbeđuju objektivnost i sprečavaju sukob interesa, a koja se ogledaju u sledećem:

- reviziju finansijskog izveštaja banke, bankarskog holdinaga ili bankarske grupe, može da obavlja samo preduzeće za reviziju koje se nalazi na listi koju objavi NBS,
- banka ne može da imenuje revizore čiji je prihod od revizije te banke u prošloj godini bio veći od polovine ukupnih prihoda revizorske kuće,
- spoljni revizor ne može kod banke obavljati više od tri uzastopne revizije godišnjeg finansijskog izveštaja,
- spoljni revizor ne može u istoj godini obavljati reviziju i pružati banci konsultantske usluge, niti može vršiti reviziju za poslovnu godinu u kojoj je pružao te usluge.

Četvrti deo

Kontrola boniteta i zakonitosti poslovanja banaka

1. Kontorla banaka od strane Narodne Banke Srbije

Kontorlu boniteta i zakonitosti poslovanja banaka Narodna banka Srbije vrši posredno i neposredno.

- Posrednu kontorlu banke Narodna banka srbije vrši kontolom izveštaja i druge dokumentacije koju banka dostavlja Narodnoj banci Srbije.
- Neposrednu kontrolu Narodna banka srbije vrši uvidom u polsovne knjige i drugu dokumentaciju banke. Neposrednu kontrolu banke vrše zaposleni Narodne banke Srbije koje rešenjem za to odredi guverner Narodne banke Srbije ili lice koje on ovlasti. U postupku neposredne kontrole banke mogu učestvovati i ovlašćena lica stranog regulatornog tela koje kontroliše, odnosno nadzire poslovanje članova iste bankarske grupe u kojoj je i banka, u skladu sa sporazumom o saradnji zaključenim između Narodne banke Srbije i tog tela.

Poslovna banka je dužna da Narodnoj banci Srbije dostavlja sledeće izveštaje:

- Pregled najvećih akcionara banke
- Pregled najvećih deponenata banke
- Pregled ulaganja banke u lica koja nisu lica u finansijskom sektoru i u osnovna sredstva banke
- Pregled ulaganja banke u lica u finansijskom sektoru
- Pregled velikih izloženosti banke prema jednom licu ili prema grupi povezanih lica
- Pregled izloženosti banke prema licima povezanim s bankom
- Izveštaji o klasifikaciji bilansne aktive i vanbilansnih stavki banke
- Ivezšaj o strukturi problematičnih kredita banke
- Mesečni izveštaj o pokazatelju likvidnosti banke
- Dnevni izveštaj o pokazatelju likvidnosti banke
- Mesečni izveštaj o tokovima gotovine banke
- Mesečni izveštaj o ukupnim kreditima i plasmanima stanovništvu
- Dnevni izveštaj o pokazatelju deviznog rizika banke
- Izveštaj o pokrivenosti rezervi za opšte bankarske rizike banke
- Izveštaj o novoj emisiji akcija banke

- Izveštaj o povećanju u smanjenju akcionarskog kapitala banke
- Osnovni podaci o banci

Banka je dužna da podatke u izveštajima prikaže tačno i potpuno i u skladu sa propisima Narodne banke Srbije.

1.2. Kontrola boniteta i zakonitosti poslovanja banke

Narodna banka Srbije vrši kontrolu boniteta i zakonitosti poslovanja banke u skladu sa zakonom.

Narodna banka Srbije može izvršiti kontrolu nad bilo kojim članom bankarske grupe.

Pri vršenju kontrole Narodna banka Srbije ima pravo uvida u poslovne knjige i drugu dokumentaciju pravnih lica koja su s bankom kod koje se vrši kontrola povezana imovinskim, upravljačkim i poslovnim odnosima, a može od tih lica zahtevati da joj dostave i druge podatke. Lica kod kojih se vrši kontrola dužna su da ovlašćenim licima Narodne banke Srbije omoguće nesmetano vršenje kontrole i da sarađuju s njima.

Banka je dužna da ovlašćenim licima omogući da izvrše kontrolu usklađenosti s propisima njenih poslovnih knjiga i druge dokumentacije, kao i informacione tehnologije. Banka je dužna da ovlašćenim licima stavi na uvid poslovne knjige i dokumentaciju koju ta lica budu zahtevala u pismenoj, odnosno elektronskoj formi, kao i da im, radi vršenja kontrole računarskih programa, omogući pristup sistemu baze podataka koji banka koristi³³.

Ovlašćena lica Narodne banke Srbije u vršenju kontrole mogu da:

1. pristupaju svim organizacionim delovima i prostorijama banke
2. zahtevaju da im se stavi na raspolaganje zasebna prostorija za obavljanje poslova kontrole;
3. zahtevaju da im se obezbede kopije dokumenata koji su u vezi s predmetom kontrole;
4. neposredno komuniciraju s rukovodiocima banke i zaposlenima u banci radi dobijanja neophodnih pojašnjenja.

³³ http://www.sec.gov.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=416&Itemid=62&limit=1&limitstart=15

Ovlašćena lica koja vrše kontrolu dužna su da o izvršenoj kontroli sačine zapisnik o kontroli. Narodna banka Srbije doneće zaključak o obustavi postupka kontrole ako u zapisniku o kontroli nisu utvrđene nepravilnosti ili su utvrđene manje značajne nepravilnosti, ili ako banka, u roku propisanom ovim zakonom, svojim primedbama osnovano ospori sve nalaze iz zapisnika o kontroli.

Ako banka, u rokovima propisanim ovim zakonom, ne dostavi primedbe na zapisnik o kontroli, odnosno na dopunu tog zapisnika ili dostavljenim primedbama osnovano ne ospori nalaze iz zapisnika Narodna banka Srbije preduzeće prema toj banci jednu od propisanih mera.

Izuzetno ukoliko Narodna banka Srbije u toku vršenja neposredne kontrole ili na osnovu izveštaja pribavljenih posrednom kontrolom, oceni da je banka učinila teže nepravilnosti, odnosno da se njeno finansijsko stanje znatno pogoršalo ili da postoji mogućnost znatnog pogoršanja finansijskog stanja ili likvidnosti banke, rešenjem o privremenoj meri zabraniće banci da preduzima radnju čiji je cilj otuđenje imovine banke.

Ako kontrolom utvrdi da je banka postupala suprotno zakonu i propisima Narodne banke Srbije, odnosno na drugi način koji ugrožava njen bonitet, Narodna banka Srbije će prema toj banci preduzeti jednu od sledećih mera:

1. uputiti **pismenu opomenu** - upućuje se banci u čijem su poslovanju utvrđene nepravilnosti koje nisu bitno ni neposredno uticale na njeno finansijsko stanje ali bi mogle imati takav uticaj ako se ne bi otklonile.
2. uputiti **nalagodavno pismo** - upućuje se banci u čijem su poslovanju kontrolom utvrđena postupanja, odnosno nepostupanja suprotna propisima ili standardima savesnog bankarskog poslovanja koja bi mogla ugroziti njeno finansijsko stanje. Nakon dobijanja nalagodavnog pisma poalovna banka je dužna da Narodnoj banci Srbije dostavi plan aktivnosti za otklanjanje utvrđenih nepravilnosti.
3. izreći **naloge i mere** za otklanjanje utvrđenih nepravilnosti – za banku kojoj je upućeno nalagodavno pismo a ona u ostavljenom roku Narodnoj banci Srbije ne dostavi na saglasnost plan aktivnosti, kao i za banku u čijem se poslovanju kontrolom utvrde postupanja, odnosno nepostupanja suprotna propisima ili standardima savesnog bankarskog poslovanja koja mogu ugroziti njeno finansijsko stanje.

4. uvesti **prinudnu upravu** – ukoliko Narodna banka Srbije oceni da bi se promenom načina upravljanja i rukovođenja bankom mogle otkloniti nepravilnosti u njenom poslovanju i poboljšati njeno finansijsko stanje a organi i rukovodstvo banke ne mogu da sprovedu tu promenu. Imenuju se dva prinudna upravnika, određuje rok trajanja prinudne uprave i utvrđuje visina naknade za rad prinudnih upravnika, koja pada na teret banke. Prinudni upravnici moraju biti lica nezavisna od banke i imati dobru poslovnu reputaciju i odgovarajuće kvalifikacije. Uvođenje prinudne uprave u banci upisuje se u registar privrednih subjekata. Prinudni upravnici dužni su da se u svom radu pridržavaju instrukcija Narodne banke Srbije i da je najmanje jednom mesečno obaveštavaju o poslovanju banke u kojoj je uvedena prinudna uprava.
5. **oduzeti joj dozvolu za rad** – ukoliko Narodna banka Srbije utvrdi da je banka kritično potkapitalizovana, da banka šest meseci neprekidno obustavi primanje depozita ili odobravanje kredita, ukoliko banka Narodnoj banci Srbije ne omogući da izvrši kontrolu boniteta i zakonitosti njenog poslovanja. Narodna banka Srbije može banci oduzeti dozvolu za rad ako utvrdi da banka ima kritično nizak nivo likvidnosti, da je dozvola za rad banke data na osnovu neistinitih podataka, da je banka teže ili trajnije povredila zakon ili drugi propis, ukoliko su aktivnosti banke povezane s pranjem novca, finansiranjem terorizma ili vršenjem drugih kažnjivih radnji...

Narodna banka Srbije može, nezavisno od preduzete mere, banci kao i članu upravnog i izvršnog odbora banke, izreći novčanu kaznu.

Rešenjem o izricanju novčane kazne, Narodna banka Srbije izriče banci novčanu kaznu koja ne može biti manja od 10 ni veća od 5% propisanog novčanog dela osnivačkog kapitala banke, a članu upravnog i izvršnog odbora te banke novčanu kaznu koja ne može biti manja od jedne zarade ni veća od zbira dvanaest zarada koje su ta lica primala u periodu do dana donošenja tog rešenja.

Zaključak

Zaključak

Bonitet potiče od latinske reči **bonus** čije je značenje dobar, valjan, vredan, kvalitetan i predstavlja skup osobina jednog subjekta koji ga čine dobrim i sigurnim dužnikom. Pod pojmom boniteta podrazumeva se formalno i materijalno svojstvo subjekta koje ga čini sigurnim dužnikom, bilo da je reč o banci u koju se ulažu sredstva, bilo da je reč o preduzeću kome se daje kredit, ili koje se priprema za emitovanje HOV. U užem smislu bonitet izražava kreditnu sposobnost i likvidnost firme, a u širem smislu njegovu ukupnu poziciju - organizacionu, kadrovsku i materijalno - finansijsku konstituciju, poziciju na tržištu, poslovnu reputaciju, razvojne programe i poslovnu perspektivu, a otuda i kreditnu sposobnost i likvidnost.

Bonitet predstavlja kvalitet nekog pravnog subjekta, odnosno kvalitativni i kvantitativni izraz poslovne sposobnosti pravnog lica i i sigurnosti njegovog privređivanja. Stoga, pokazatelje boniteta možemo podeliti u dve velike grupe, kvantitativne i kvalitativne pokazatelje.

Kvalitativne elemente boniteta čine: njena osnovna delatnost, organizaciona struktura banke, njen tržišni položaj, menadžment banke, informaciona opremljenost banke kao i integritet osnovnih funkcija banke.

Kvantitativni pokazatelji boniteta banke su finansijski i prinosni položaj banke. Odrednice finansijskog položaja predstavljaju aktiva i pasiva banke, dok prinosni položaj određuje odnos prihoda i rashoda ostvarenih u određenom vremenskom periodu.

Za bolje razumevanje mera za smanjenje rizika u bankarskom poslovanju potrebno je poći od Bazelskih sporazuma I i II, kao i Novog Zakona o bankama koji se u Srbiji primenjuje od 01. oktobra 2006.

Bazel I je bio ograničen na merenje tržišnog rizika i na osnovna merenja kreditnog rizika. Bazel II uvodi skalu sofisticiranih pristupa kreditnom riziku i daje novi fokus na operativni rizik. On nastoji da veže interne rizike banaka i njihov izbor načina za upravljanje rizicima za iznos propisanog kapitala koji moraju da održavaju.

Jedna od osnovnih komponenti bilo koje finansijske institucije ili poslovanja što se tiče pranja novca jeste program usaglašenosti „Compliance Program“. On je različit u različitim

bankama i zavisi od mnogo faktora kao što su veličina banke, kompleksnost proizvoda koji nudi, filozofije menadžmenta.

Prilikom analize odnosno identifikacije rizika banke treba uzeti u obzir samo poslovanje banke, proizvodi i usluge predstavljaju ključni korak u kontroli rizika pranja novca u banci.

Izraz pranje novca, u smislu Zakona o sprečavanju pranja novca predstavlja namernu razmenu ili prenos imovine kupljene preko neke kriminalne radnje u skladu sa krivičnim zakonom Republike Srbije sa ciljem da se prikrije ili drugačije predstavi njegovo nelegalno poreklo.

Kontorlu boniteta i zakonitosti poslovanja banaka Narodna banka Srbije može vršiti posredno i neposredno uvidom u izveštaje poslovnih banaka.

Literatura

Literatura

1. „South Africa collapsing pyramids” The economist, August 5th, 2000
2. B.F.Woods, „The Art and Science of Money Laundering“, Routledge, 01.10.2000.
3. B.Krstić, „Bankarski menadžment“, Ekonomski fakultet, Niš, 2004.
4. B.Stakić i S.Barać, „Međunarodne finansije“, Univerzitet Singidunum, Fakultet za finansijski menadžment i osiguranje, Beograd, 2006.
5. Carlos Elbirt, “Albania under the shadow of the pyramids”, Transition, August 1997, The World bank
6. Đ.Đukić, V.Bjelica i Ž.Ristić, „Bankarstvo“, Ekonomski fakultet, Beograd, 2003.
7. Group of Auttors, „Information Tehnologies for the control of money Laundering“, Cambridge University, 28.06.2006.
8. Howard Plamer, “International trade and pre export financing”, Euromoney books, London, 1999.
9. J.Dušanić, „Poslovno bankarstvo“, Consseco Institut, Srpsko Sarajevo, Beograd, 2003.
10. J.Handol, „Capital Pazments and Money Laundering in the European Union“, Council of Europe, 31.12.2004.
11. J.Madinger, „ A Guide for Briminal Investigators“, Fireflz Books, 03.07.2004.
12. J.Madinger, „Money Laundering : A Guide for Criminal Investigators“, Peterson Institute, November, 2004.
13. JCouncil of Europe, „Extent of Money Laundering Through Credit Cards is Unknown“, November, 2003.
14. M.Ćirović, „Bankarstvo“, Bridge Company, Beograd, 2001.
15. M.Ćirović, „Bankraski menadžment“, Institut ekonomskih nauka, Beograd, 1995.
16. M.Dinkic, “Ekonomija destrukcije”, Stubovi culture, Beograd, 2000
17. P.Kapor, „Međunarodne poslovne finansije“, Megatrend univerzitet primenjenih nauka, Beograd, 205.
18. P.Rose i S.Hudgins, „Bankarski menadžment i finansijske usluge“, Prosveta, 2004.
19. Privredni pregled, 9.8.2001.
20. Roger Classens, „Sprečavanje pranja novca“, Udruženje banaka Srbije, Beograd, 2006.

21. S.Bahram, C.Bonnett and R.Bedi, „Money Laundering : Controls and Prevention“, G7 Books, 01.08.2004.
22. S.Barać, B.Stakić i M.Ivaniš, „Praktikum za bankarstvo i finansije“, Univerzitet Singidunum, Fakultet za finansijski menadžment i osiguranje, Beograd, 2003.
23. S.Barać, B.Stakić, M.Ivaniš i M.Hadžić „Praktikum za bankarstvo“ Univerzitet Singidunum, Fakultet za finansijski menadžment i osiguranje, Beograd, 2005.
24. S.Barać, B.Stakić, M.Ivaniš, M.Hadžić, „ Poslovno bankarstvo“, Univerzitet Singidunum, Fakultet za finansijski menadžment i osiguranje, Beograd, 2005.
25. S.Barać, B.Stakić, M.Ivaniš, M.Hadžić, Z.Jeremić i I.Terzić, „Pojmovnik finansija i bankarstva „Univerzitet Singidunum, Fakultet za finansijski menadžment i osiguranje, Beograd, 2006., Beograd, 2003.
26. S.Bazlez and C.Foster, „Money Laundering, business compilance“, Petersson institute, Novembar, 2004.
27. UNCTAD, Documentary risk in commodity trade” UNCTAD/ITDC/COM.
28. USA International Business Publications, „Global Money Laundering Law Handbook“, 07.02.2007.
29. Utadal Bhattachary, “On the possibility of Ponzi shemes in transition economies, Transition February 2000, The World bank/ The William Davidson institute
30. V.Bjelica, „Bankarstvo – teorija i praksa“, Stylos, Novi Sad, 2001.

NEAUTORIZOVANI IZVORI :

1. Konvencija Evropskog parlameta u Strazburu.
2. Konvencija Ujedinjenih Nacija o sprečavanju finansiranja terorizma.
3. Uputstvo o minimalnoj sadržini procedure „UPOZNAJ SVOG KLIJENTA, Službeni glasnik republike Srbije, br.26/06
4. Zakon o Bankama, “Sl. Glasnik RS” br. 107/2005
5. Zakon o Narodnoj banci, Sl. Glasnik RS 107/2005

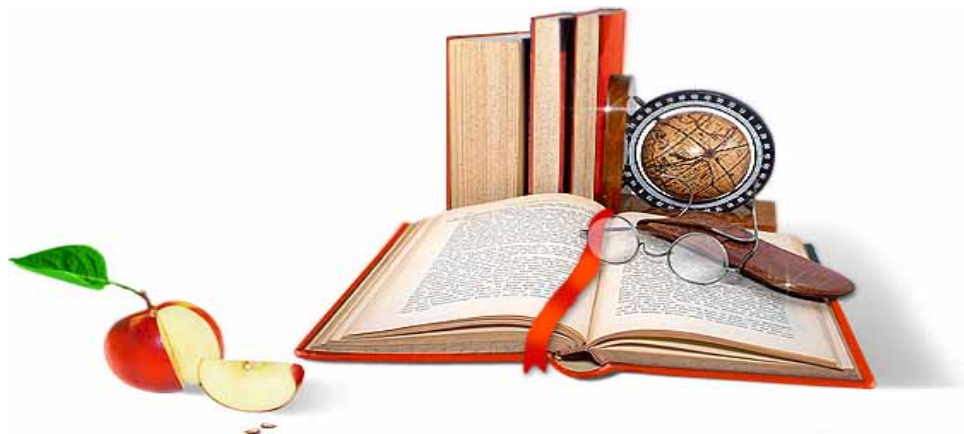
6. Zakon o Narodnoj banci, Sl. Glasnik RS 72/2003 i 55/2004
7. Zakon o sprečavanju pranja novca, "Sl. Glasnik RS" br. 107/2005
8. Zakon o sprečavanju pranja novca, „Službeni List SRJ“ br. 53/2001
9. Zakon o tržištu hartija od vrednosti i drugih finansijskih instrumenata, "Sl. Glasnik SR" br. 47/2006

ELEKTRONSKI IZVORI :

1. <http://www.customhousegroup.com> – Know Your Client
2. <http://www.firstcitizens.com> – Privacy Statement
3. <http://www.sec.gov.rs> – Republika Srbija, Komisija za hartije od vrednosti
4. www.24x7co.yu
5. www.economy.co.yu
6. www.emagazin.co.yu
7. www.knowledge-bank1
8. www.kombank.com – Komercijalna banka a.d. Beograd
9. www.mcentar.co.yu
10. www.nbs.rs – Narodna Banka Srbije
11. www.nhb.hr – Bazelski odbor za nadzor nad bankama
12. www.pks.rs – Privredna komora Srbije
13. www.pregled.co.yu
14. www.ubs-asb.com – Udruženje Banaka Srbije

BESPLATNI GOTOVI SEMINARSKI, DIPLOMSKI I MATURSKI RAD.

**RADOVI IZ SVIH OBLASTI, POWERPOINT PREZENTACIJE I DRUGI EDUKATIVNI
MATERIJALI.**

WWW.SEMINARSKIRAD.ORG

WWW.MATURSKIRADOVI.NET

WWW.MATURSKI.NET

WWW.SEMINARSKIRAD.INFO

WWW.MATURSKI.ORG

WWW.ESSAYSX.COM

WWW.FACEBOOK.COM/DIPLOMSKIRADOVI

NA NAŠIM SAJTOVIMA MOŽETE PRONAĆI SVE, BILO DA JE TO **[SEMINARSKI](#)**, **[DIPLOMSKI](#)** ILI **[MATURSKI](#)** RAD, POWERPOINT PREZENTACIJA I DRUGI EDUKATIVNI MATERIJAL. ZA RAZLIKU OD OSTALIH MI VAM PRUŽAMO DA POGLEDATE SVAKI RAD, NJEGOV SADRŽAJ I PRVE TRI STRANE TAKO DA MOŽETE TAČNO DA ODABERETE ONO ŠTO VAM U POTPUNOSTI ODGOVARA. U BAZI SE NALAZE **[GOTOVI SEMINARSKI, DIPLOMSKI I MATURSKI RADOVI](#)** KOJE MOŽETE SKINUTI I UZ NJIHOVU POMOĆ NAPRAVITI JEDINSTVEN I UNIKATAN RAD. AKO U **[BAZI](#)** NE NAĐETE RAD KOJI VAM JE POTREBAN, U SVAKOM MOMENTU MOŽETE NARUČITI DA VAM SE IZRADI NOVI, UNIKATAN SEMINARSKI ILI NEKI DRUGI RAD RAD NA LINKU **[IZRADA RADOVA](#)**. PITANJA I ODGOVORE MOŽETE DOBITI NA NAŠEM **[FORUMU](#)** ILI NA **MATURSKIRADOVI.NET@GMAIL.COM**